

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI TALLINNA KOLLEDŽ

Rahvusvaheline majandus ja ärikorraldus
Äriõigus

Diana Lepp

**TSIVIILPARTNERLUS EUROOPALIKE VÄÄRTUSTE
KONTEKSTIS:
EESTI KOOSLUSEADUS VÕRDLUSES TEISTE
EUROOPA LIIDU RIIKIDE ÕIGUSAKTIDEGA**

Lõputöö

Juhendaja: Uno Feldschmidt *PhD*

Tallinn 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TSIVIILPARTNERLUSE OLEMUS, AJALUGU, VÕIMALUSED.....	7
1.1. Kooseluseaduse eellugu.....	7
1.2. Sooneutraalsus ja traditsiooniline perekond	11
1.3. Ootused kooseluseadusele	13
1.4. Suhtumine samasooliste paaride seksuaalsuhtesse ning kooselusse	14
1.4.1 Ajalooline areng.....	14
1.4.2. Eesti inimeste suhtumine seksuaalvähemustesse	16
1.5. Seksuaalne eneseteostus kui inimese põhiõigus	19
2. RIIKLIK TUNNUSTUS SAMASOOLISTE KOOSLULE EUROOPA LIIDU RIIKIDE	
NÄITEL.....	24
2.1. Sooneutraalne abielu.....	25
2.1.1. Holland	25
2.1.2. Belgia.....	26
2.1.3. Hispaania	28
2.1.4. Rootsi.....	29
2.1.5. Portugal.....	30
2.1.6. Taani	30
2.1.7. Prantsusmaa	32
2.1.8. Suurbritannia	33
2.1.9. Soome	35
2.1.10. Luksemburg ja Iirimaa.....	36
2.2. Registreeritud partnerlus.....	36
2.2.1. Saksamaa	36
2.2.2. Tšehhi Vabariik.....	38
2.2.3. Sloveenia	38
2.2.4. Ungari.....	38

2.2.5. Austria.....	39
2.2.6. Malta.....	39
2.2.7. Ülejäänud riigid	39
3. KOOSLUSEADUS	40
3.1. Kooseluseaduse eelnõu menetlemine	40
3.2. Ülevaade kooseluseaduse regulatsioonidest	41
3.2.1. Kooselulepingu sõlmimine	41
3.2.2. Registreeritud elukaaslaste õigused ja kohustused kooselulepingu kestel	42
3.2.3. Kooselulepingu lõppemine	45
3.3. Võrdlus ja ettepanekud	46
KOKKUVÕTE	49
SUMMARY	51
KASUTATUD ALLIKAD	54

SISSEJUHATUS

Lõputöö „Tsiviilpartnerlus euroopalike väärtuste kontekstis“ teemavalik on tingitud Eesti ühiskonda septembris-oktoobris 2014. a lõhestanud vaidlustest kooseluseaduse (KooS) vastuvõtmise või tagasilükkamise üle. Oma lõputöös püüab autor selgitada välja ühiskonna ootused kooseluseadusele ning analüüsida, kas seadus täidab oma esmases (Riigikogus 09.10.2014. a vastuvõetud) redaktsioonis püstitatud eesmärgi. Uurimiseesmärgi täitmiseks analüüsib autor kooseluseaduse vastuvõtmise protsessi, käsitleb ühiskondliku suhtumise muutumist samasoolistesse paardesse läbi ajaloolise arengu ning võrdleb Eestis jõustuvat kooseluseadust mitmetes teistes Euroopa Liidu liikmesriikides kehtivate analoogiliste õigusaktidega.

Teema on aktuaalne ja uudne. Kooseluseadus võeti Riigikogus vastu 9. oktoobril 2014. aastal ning see jõustub alates 1. jaanuarist 2016.¹ Kooseluseadus sisaldab siseriiklikus õiguses seni tundmatuid regulatsioone. Enne kooseluseaduse jõustumist on vajalik rakendusaktide kehtestamine, milliseid käesoleva lõputöö koostamisel veel olemas ei ole.

Kooseluseadust käsitletud arutelud ei vaidlusta reeglina vajadust reguleerida koos elavate, kui suhteid abielu kaudu mitteregistreerinud heteropaaride staatust. Vastuväited kooseluseadusele keskendusid samasooliste inimeste võimalusele kooselu registreerida.² Seaduse pooldajad käsitlevad samasooliste paaride kooselu riiklikku tunnustamist läbi põhiõiguste prisma.

Töös püüab autor jõuda selgusele, kas euroopalikud väärtused tõepoolest eeldavad samasooliste kooselu riiklikku heakskiitmist.

¹ Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.

² Sirje Kiin: kooselu ja/või abielu? Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/arvamus/a82285e9-0998-46c2-a94f-328485156b40>, 15.05.2015;

Kooseluseadus.ee. Tsitaadid. Arvutivõrgus kättesaadav: http://saptk.ee/kooseluseadus/?page_id=97, 15.05.2015.

Töö autor püstitab uurimusele järgmised eesmärgid:

- 1) veenduda, et 09.10.2014. aastal vastuvõetud kooseluseadus täidab püstitatud eesmäärke, sobitub Euroopa Liidu liikmesriikides üldtunnustatud põhiõigustega ning on sisult ja regulatsiooni ulatuselt samalaadne teistes EL liikmesmaades kehtivate õigusaktidega;
- 2) välja selgitada kooseluseaduses puuduvad, kuid ühiskonna ees seisvate probleemide lahendamiseks vajalikud regulatsioonid ning teha ettepanekuid seaduse täiendamiseks.

Eesmärkide teostamiseks püstitab autor järgmised uurimishüpooteesid:

- 1) kooseluseaduse rakendumine tagab füüsiliste isikute põhiõiguste kaitse;
- 2) kooseluseadus on kooskõlas Eesti Vabariigi Põhiseadusega, tsiviilpartnerluse ning abielu eristamisega kaasnev riive samasooliste paaride õigustele on proportsionaalne ning põhjendatud.

Lõputöö on teoreetiline uurimus, kus teadmisi saadakse lugemise ning teadmiste vahele seoste loomise kaudu. Empiirilisi uurimismeetodeid ei ole kavas kasutada. Uurimistöö ülesannete täitmiseks on kasutatud tekstide uurimist analüütilise, võrdleva, süstemaatilise ning ka ajaloolise meetodi abil. Autor kasutab tunnetusliku lähenemisviisina kognitiivset paradigma tajumise viisi – infoallikatest saadud andmeid tajutakse ja representeeritakse autori isiklikust arusaamast nähtuvalt.

Lõputöö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist, kokkuvõttest ja inglise keelsest resümeest. Töö esimeses peatükis antakse ülevaade tsiviilpartnerluse kui õiguslikult kaitstud sooneutraalse kooseluvormi arengust ning vajalikkusest. Puudutatakse ka avaliku arvamuse arengut seoses samasooliste kooseluga ning analüüsitakse inimõigusi käsitlevaid rahvusvahelisi lepinguid ja kohtupraktikat. Autor uurib, kuivõrd on samasooliste isikute õigus valida kooseluks partnerit, vaadeldav inimese põhiõigusena. Töö teises peatükis analüüsitakse erinevate EL liikmesriikide kooseluvormide õigusakte. EL liikmesriikide kehtivate seaduste käsitlemise eesmärgiks on nende kõrvutamine Eesti vastuvõetud kooseluseadusega toomaks välja neis leiduvaid sarnaseid jooni ja erinevusi ning analüüsivaks, kuidas on samu küsimusi teistes EL riikides lahendatud. Töö kolmas peatükk keskendub Eesti Vabariigis 9. oktoobril 2014. aastal vastuvõetud kooseluseadusele. Autor arutleb, missugused on eeldused seaduse kohaldamiseks. Ajakirjanduses ning erialastes teoreetilistes materjalides avaldatud informatsiooni põhjal sõnastab autor ühiskonna ootused uuele õigusaktile ning mõtiskleb kooseluseaduse hetkelkehtiva redaktsiooni

võimaluste üle nende ootuste täitmisel.

Töö allikmaterjalideks on suurel määral Euroopa Liidu ja liikmersriikide erialakirjandus ja õigusaktid. Analüüsitud on EIK ja Riigikohtu kohtupraktikat. Eesti keelsest kirjandusest on kasutatud põhiliselt õigusakte ja kommenteeritud väljaandeid ning ka paar Juridica artiklit. Samuti on kasutatud erinevaid internetiallikaid.

Tööle on lisatud kasutatud allikmaterjalide loetelu.

1. TSIVIILPARTNERLUSE OLEMUS, AJALUGU, VÕIMALUSED

1.1. Kooseluseaduse eellugu

Eestis võib mitteformaalsetest (vabaabielu) peremudelitest hakata rääkima 1990. aastate algusest, ehkki vabaabielud hakkasid levima juba nõukogude ajal. Tänapäevaks on vabaabielu Eesti ühiskonnas levinud mitte ainult prooviabieluna, vaid ka arvestatava alternatiivina registreeritud abielule, kus on olemas abielule sarnased tunnused – ühine kodu ja kinnisvara. Uueks peretüübiks on homoseksuaalsed kooselupaarid – sotsiaalne praktika, mis oli nõukogude ajal seadusega keelatud.³

2002. aasta *Juridica* artiklis „Vabaabielu *versus* abielu“ on öeldud, et mitteabielulise kooselu määratlemine on objektiivselt raskem õiguslikult määratletud abieluga võrreldes. Erinevalt registreeritud abielust tuleb vabaabielu olemasolu kindlaks teha teatud faktiliste asjaolude või tunnuste abil. Neid tunnuseid võib sõltuvalt iga juhtumi eripäradest olla keeruline kindlaks määrata ning tõendada. Üheks vabaabielu tunnusjooneks toodi esile järgenavat: „Vabaabielu puhul eeldatakse, et tegemist on mehe ja naise vahelise heteroseksuaalse kooseluga. Sellega jäetakse vabaabielu õiguslikul käsitlemisel kõrvale sotsiaalsed ja eetilised probleemid, mis tekivad homoseksuaalse kooselu puhul. Sama seisukohta toetab asjaolu, et vabaabielust on põhjust rääkida juhul, kui isikutel on võimalus abielluda, kuid nad ei soovi seda.“⁴ Täna kuuluvad vabaabielu mõiste alla nii hetero- kui ka homoseksuaalsed paarid.

Kooseluvormi muutused puudutavad lisaks inimeste isiklike valikute ja eelistuste kõrval ka riiki ja ühiskonda. See omakorda tekitab diskussiooni seadusandluse muutmise vajaduse ja

³ Kutsar, D. Millist perekonnapoliitikat me vajame? Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2003, lk 105.

⁴ Kama, P., Kullerkupp, K. Vabaabielu *versus* abielu: varalised suhted muutuvate kooseluvormide kontekstis. *Juridica* 6/2002, lk 360.

võimaluste üle.⁵ Nii tunnustatakse mitmes EL riigis traditsioonilise abielu kõrval ka registreerimata kooselu (sealhulgas samasooliste kooselu), nii eri- kui ka samasooliste registreeritud kooselu ehk tsiviilpartnerlust ning samasooliste abielu. Erinevate riikide kooseluvorme käsitleb autor lähemalt käesoleva töö teises peatükis.

2000. aasta rahva ja eluruumide loenduse põhjal oli Eestis üle 61 000 vabas kooselus paari (21,5% kõikidest partneriga koos elavatest inimestest ja 11% kogu elanikkonnast). Sama rahvaloenduse käigus fikseeriti alla 10 samasoolise kooselupaari, siiski võib samasooliste kogukonna endi spekulatiivsel hinnangul Eestis kooselupaaride arv jääda 300 – 400 vahele. 2001. aastal üliõpilaste hulgas korraldatud küsitlusest selgus, et igal kümnendal vastajal oli oma tutvusringkonnas samasoolisi kooselupaare. 75,3% vastajatest suhtus samasoolistesse kooseludesse ükskõikselt, 16,6% oli kooselude vastu ning 8,1% toetaval seisukohal.⁶ Statistikaameti 2006. a leibkonna eelarve uuringu andmetel moodustasid kõigist lapse või lastega paaridest vaba kooselu paarid 36,8% ehk üle 26 600 lapse või lastega paari.⁷ Registreerimata kooselus sündivate laste arvuga edestab Eesti enamikku Euroopa riike. Aastal 2007 sündis Eestis 58% lastest mitteregistreeritud kooselus, sh üksikemadel.⁸

Eesti Vabariigi Õiguskantsler esitas 2011. aastal justiitsministrile märgukirja, milles hindas faktiliste elukaaslaste õiguste kaitse ebapiisavaks. Õiguskantsleri arvates kuulub faktiline püsiv kooselu perekonnaõiguse kaitsealasse, mistõttu nii erisooliste kui samasooliste paaride püsiv kooselu tuleks õiguslikult reguleerida.⁹ Diskussioon püsiva ja faktilise kooselu õigusliku reguleerimise suhtes keskendus algul eeskätt erisooliste, kuid abielusse mitteastunud (vabaabielus) paaride suhtes. Toodi esile, et paarisuhte osapoolte varalisi suhteid on kohtupraktikas reguleeritud võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) seltsingulepingu sätteid

⁵ Järviste, L., Kasearu, K., Reinomägi, A. Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid, hoiakud. Sotsiaalministeerium, 2008, lk 1.

⁶ *Op. cit.*, lk 4.

⁷ *Op. cit.*, lk 2.

⁸ *Op. cit.*, lk 5.

⁹ Õiguskantsleri 23. mai 2011. a märgukiri nr 6-8/110661/1102390 justiitsministrile, lk 1. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_margukiri_samasooliste_isikute_peresuhe.pdf, 15.05.2015.

rakendades.¹⁰ Uute regulatsioonide kehtestamise vastuväiteks oligi võimalus suhteid reguleerida VÕS-i kaudu. Samuti avaldati mõtteid traditsioonilise abielu kaitsest ehk vajaduse puudumisest luua õiguslikke alternatiive olukorras, kus täielikumat õiguskaitset soovivatel isikutel on võimalus astuda abiellu.¹¹

Seltsingulepingu puhul ei ole lepinguosalisel kohustatud mitte vastastikusteks sooritusteks, vaid lepingu eesmärgiks on teatava ühise eesmärgi saavutamine.¹² Seltsingu mõistet kehtiv VÕS ei sätesta. VÕS § 580 lg 1 defineerib üksnes seltsingulepingut, mille kohaselt kohustuvad kaks või enam isikut (seltsinglased) tegutsema ühise eesmärgi saavutamiseks, aidates sellele kaasa lepinguga määratud viisil, eelkõige panuste tegemisega.¹³ Panuseks on VÕS § 581 lg 1 järgi igasugune ühise eesmärgi edendamine, sealhulgas vara võõrandamine seltsingule, vara seltsingu kasutusse andmine või seltsingule teenuse osutamine.¹⁴ Kohtupraktikas on VÕS § 580 lõiget 1 ning § 581 lõigete 1 ja 2 regulatsiooni kohaldatud abieluvälistele kooselu vormidele, seda näiteks juhul, kui üks osapooltest on teinud tööd ja kandnud kulutusi teisele osapooltele kuuluva vara väärtuse säilitamiseks või suurendamiseks selle eest eraldi hüvitust saamata.¹⁵ Seltsinglaste tehtavad panused, samuti seltsingu jaoks omandatud vara lähevad seltsinglaste ühisomandisse (seltsinguvara).¹⁶ Seega on seltsingulepingu alusel loodud või omandatud vara kaasomand. VÕS § 581 lg 2 kohaselt eeldatakse, et seltsinglaste panused on võrdsed. Seltsinglase panuseks võib olla igasugune ühise eesmärgi edendamine. Ühiseks eesmärgiks on kohtud lugenud ka laste kasvatamist ning koduse majapidamise korraldamist.¹⁷

¹⁰ Õiguskantsleri 23. mai 2011. a märgukiri (viide 9), lk 4.

¹¹ Mitteabieluline kooselu. Kokkuvõtte ettepanekutest. Justiitsministeerium, *sine anno*, lk 2-4.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kokkuvote_mitteabielulise_kooselu_kohta_tehtud_ettepanekute_st.pdf, 15.05.2015.

¹² Piho, K., Möller, K. Seltsinguleping. Kohtupraktika analüüs. Tartu, veebruar 2014, lk 5. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1673/Seltsinguleping_Piho_Moller.pdf, 15.05.2015.

¹³ Saare, K. Seltsing – kas leping või ühing? *Juridica* 1/2003, lk 59.

¹⁴ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13.

¹⁵ Tallinna Ringkonnakohus, otsus, 30.04.2012. Tsiviilasi 2-08-58233.

¹⁶ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13, § 589 lg 1.

¹⁷ Piho, K., Möller, K. (viide 12), lk 25.

Kuigi kohtupraktika on registreerimata kooselu puhul seltsingulepingu regulatsiooni kasutanud, esines siiski mitmeid probleeme. Seltsingulepingu puudus mitteabielulise kooselu kontekstis on poolte tahte tagantjärele tuvastamisega kaasnevad tõendamisküsimused. Veel tõsisemaks küsimuseks on aga seltsingulepingu sätete sobimatus kinnisvara (ühine eluase) õigusliku staatuse määratlemisel. Kuivõrd kinnisasja omandamise tehing peab olema sõlmitud notariaalses vormis, siis tavapärasel viisil ehk tagantjärele kooselu fakti alusel tuvastatav lepinguline suhe siinkohal õiguslikku kaitset ei pakuks. Riigikohtu praktikast lähtudes oleks võimalik seltsingulepingust kinnisasja omandamisel rääkida üksnes siis, kui seltsinguleping oleks sõlmitud notariaalselt tõestatud vormis. Kooselus elavad isikud kirjalikke, veel vähem notariaalselt tõestatud seltsingulepinguid reeglina ei sõlmi.¹⁸ Eelnevast tuleneb, et võlaõigusseaduse kasutamine mitteabielulisest kooselust tekkinud varasuhete reguleerimisel eeldab pooltelt keskmisest kõrgemaid õigusteadmisi.¹⁹

Aastal 2009 valmis justiitsministeeriumi analüüs „Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon.“²⁰ Selle dokumendi kohta oli avalikkusel võimalus esitada omapoolseid arvamusi ja ettepanekuid, mida laekus lõpuks ligikaudu 8000-lt inimeselt. Saabunud ettepanekute kokkuvõttes toodi siiski välja, et erisooliste paaride jaoks ei oleks kooselu registreerimise võimalus vältimatult vajalik. Siin kerkis esmakordselt tõsisemalt küsimus uuest õigusaktist kui samasooliste paaride kooselu seadustamise võimalusest. Oma seisukohti avaldanud isikute arvamustest ilmnis, et abielu institutsiooni laiendamiseks samasooliste paaride kooselule ei ole Eesti ühiskond veel valmis.²¹ Edasine töö uue õigusakti ettevalmistamisel toimuski juba lähtuvalt sooneutraalsuse põhimõtetest.

¹⁸ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde. Vabariigi Valitsus, 2014, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea84e71c-291a-4c91-88b0-bd64af650d21/>, 15.05.2015.

¹⁹ Mitteabieluline kooselu. Kokkuvõte ettepanekutest. Justiitsministeerium, *sine anno*, lk 2-4.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kokkuvote_mitteabielulise_kooselu_kohta_tehtud_ettepanekute_st.pdf, 15.05.2015.

²⁰ Olm, A. Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon. Justiitsministeerium, Tallinn, 2009.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mitteabieluline_kooselu_ja_selle_oiguslik_regulatsioon_2009_0.pdf, 15.05.2015.

²¹ Mitteabieluline kooselu. Kokkuvõte ettepanekutest. (viide 19), lk 1, 4.

1.2. Sooneutraalsus ja traditsiooniline perekond

Sooneutraalne kooselu ei vasta traditsioonilisele arusaamale perekonnast. Seepärast kerkisid laialdased vaidlused perekonna mõiste üle ning kavandatava kooseluseaduse vastavuse üle Eesti Vabariigi Põhiseadusele. Kerkis küsimus, kas Riigikogu omab pädevust võtta vastu põhiseaduses esitatud põhimõtteid muutvaid õigusakte.

Eesti Vabariigi Põhiseaduse (PS) § 26 ütleb, et igäühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Põhiseaduse paragrahvi 26 sõnastamisel on selgeks eeskujuks olnud EIÕK artikkel 8, mille esimese lõike kohaselt on igäühel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.²² Vastavalt PS § 27 lõikele 1 on perekond rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all. Riigikohus on leidnud, et kui PS § 26 kohustab riigivõimu mitte sekkuma perekonnaellu, siis põhiseaduse § 27 lg 1 puudutab perekonnaelu välist kaitset ja annab isikule õiguse riigi positiivsele tegevusele, mis aitaks tal elada täisväärtuslikku perekonnaelu.²³

PS § 27 lg 1 tõstab esile perekonna kui erilist kaitset vajava ühiskonna aluse, tagades perekonnale põhiseadusliku kaitse. Kaitseõigus tähendab õigust riigipoolsele kaitsele kolmandate isikute rünnete vastu, mis on suunatud perekonna vastu (õigus riigi positiivsele tegevusele).²⁴ Samas ei esita Eesti Vabariigis mitte ükski õigusakt perekonna legaaldefiniitsiooni. Samuti pole EIK andnud perekonnaelu ammendavat definiitsiooni, vaid määratleb perekonnaelu mõistet faktilistest suhetest lähtuvalt.²⁵ Seda ei tee ka teiste riikide konstitutsioonid. Käesoleva töö autor nõustub projekti „Erinevus rikastab“ eksperdi Marianne Meiorgiga, kes on öelnud: „Ei ole juhus, et seadused ei defineeri perekonda, sest perekonna mõiste on ajas ja ruumis muutuv, kajastades

²² Eesti Vabariigi Põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn: Iuridicum 2012, lk 342-343. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeditud_valjaanne_2012.pdf, 15.05.2015.

²³ *Op. cit.*, p 6.2. ja 7, lk 344.

²⁴ *Op. cit.*, p 8, lk 349.

²⁵ *Op. cit.*, p 12, lk 350.

pigem ühiskondlikke protsesse kui neid raamides. Kui hakata defineerima perekonda, siis selle tulemuseks ei ole mitte enam perekonna kaitse (nagu põhiseaduses nõutud), vaid hoopis selle kaitse piiramine. Vajadus perede erilise kaitse järele tuleb soovist tagada ühiskonna stabiilsus ja heaolu. Pered on need, kes esmajoones oma pereliikmeid hoiavad ja toetavad ning tulevaste põlvete arenguks soodsa pinnase loovad. Selleks, et pered oma liikmetele selliseks tugisambaks oleksid, peabki riik tagama, et igasugune pere tunneks ennast ühtmoodi väärtustatuna ja kaitstuna.²⁶

Seda, et perekonna mõiste on ajas ja ruumis muutuv tõestab ka järgnev kaasus. 2009. aasta alguses taotles koos kolme last kasvatav samasoolistest isikutest koosnev paar oma elukohajärgsest omavalitsusest – Viimsi vallast tasuta ühistransporti ning kooli- ja lasteaiatoidu toetust vastavalt 2007. aasta 25. aprilli Viimsi Vallavolikogu määrusele nr. 16, mille kohaselt on õigus eelnimetatud toetustele peredel, kus alaealisi lapsi on kolm või enam: „Perekonnaliige – selleks loetakse isikut, tema abikaasat või temaga koosolevat elukaaslast, nende ülalpidamisel olevaid lapsi ja vanemaid, kui nad elavad ühes leibkonnas, s.t kasutavad sissetulekuid ühiselt ja neil on ühine majapidamine.“²⁷

Viimsi Vallavalitsuse 12.06.2009 korraldusega nr 373 jäeti kaebaja taotlused lastele tasuta lasteai- ja koolitoidu ning sõiduõiguse saamiseks rahuldamata põhjendusel, et õigusaktidest lähtuvalt ei saa perekonnaks pidada kahe samasoolise isiku kooselu. Oma õiguste kaitseks pöördus paar kohtusse. 2009. a 19. oktoobril tegi Tallinna Halduskohus otsuse tühistada Viimsi vallavalitsuse korraldus, millega toetuse andmisest keelduti ning ühtlasi kohustati Viimsi vallavalitsust taotlusi kohtuotsust arvesse võttes uuesti läbi vaatama.²⁸ Viimsi vallavalitsus esitas apellatsioonkaebuse Tallinna Ringkonnakohtule. Ringkonnakohtu leidis oma 15. juuni 2010. a otsuses, et Halduskohus märkis õigesti, et Viimsi Vallavalitsuse 22.12.2006 määruses nr 87 ei ole ette nähtud, millises tähenduses „kolme ja enama lapsega pere“ mõistet käsitletakse ja vaidlustatud korraldusest ei nähtu soodustuste andmise otsustamisel pere mõiste erinevat

²⁶ Marianne Meior: perekonna mõiste on ajas ja ruumis muutuv. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/arvamus/bd8467ba-c2e3-4969-a4ac-3f34df39f2d8>, 15.05.2015.

²⁷ Autorid ja SA Eesti Inimõiguste Keskus. Inimõigused Eestis 2010: Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne. Ecoprint, 2011, lk 142-143. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-et-61.pdf>, 15.05.2015.

²⁸ Tallinna Halduskohus, otsus, 19.10.2009. Haldusasi 3-09-1489/17.

sisustamist. Kuna poolte vahel ei ole vaidlust vastustaja poolt perekonnaliikme määratlemisel oluliseks peetud asjaolude (et kaebaja ja temaga kooselav elukaaslane on Viimsi valla elanikud, et nende ülalpidamisel on kolm last, et nad elavad ühes leibkonnas, s. t kasutavad sissetulekuid ühiselt ja neil on ühine majapidamine) üle, siis olid kaebaja ja temaga kooselav elukaaslane käsitletavad perekonnaliikmetena Viimsi Vallavolikogu 25.04.2007 määruse nr 16 § 2 lg 1 p 6 tähenduses.²⁹

Käesolevas lõputöös on allpool kirjeldatud toimunud arutluste sisu ning esitatud ülevaade erinevatest tõlgendustest ja kohtulahenditest. Siinkohal peab autor vajalikuks märkida, et sisulist vastuolu sooneutraalse kooselu seadustamise ning Eesti Vabariigi Põhiseaduse vahel ei ole leitud. Esitatud vastuväited on põhinenud eeskätt vananenud (hilisemate lahendite ja õigusaktidega tühistatud või muudetud) seisukohtadele ning emotsioonidele.

1.3. Ootused kooseluseadusele

Kooseluseaduse eesmärk on tagada mitteabielulises kooselus elavate isikute piisav kaitse kooskõlas põhiseaduse ja Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga. Järgides samas, et nii ei kahjustataks abielu institutsiooni ega vähendataks paaride motivatsiooni abielusid sõlmida.³⁰

Vabas kooselus elavad inimesed ei taju sageli, kuid võrd vähe on neil kooseluga seonduvaid õigusi ning kui ohustatud on nende sotsiaalne positsioon kooselu lõppemise korral. Kooselu lagunemisel võivad kerkida probleemid näiteks eluaseme, ülalpidamise ja vara küsimustes. Seega on just sotsiaal-majanduslikud riskid peamiseks põhjuseks, miks osa riike on otsustanud vaba kooselu teatud määral reguleerida. Vaba kooselu ja abielu on erisuguse õigusliku kaitsega näiteks toetuste saamise, vara ja põlvnemisega seotud küsimustes. Seepärast on erinevad riigid püüdnud oma regulatsioonidega vähendada abielu ja vabaabielu erinevusi ning maandada sotsiaal-majanduslikke riske. Euroopa 20. sajandi viimaste kümnendite ja käesoleva sajandi alguse õiguslikus arengus on ilmnenud selge nii vaba kooselu tunnustamise kui ka seadustamise tendents. See on toimunud kahesugusel kujul: kas vaba kooselu on igakülgsest reguleeritud eraldi seadustega või on niisugust kooselu õiguslikult tunnustatud ülalpidamist ja vara käsitlevates

²⁹ Tallinna Ringkonnakohus, otsus, 15. juuni 2010. Haldusasi 3-09-1489/33.

³⁰ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde. (viide 18), lk 5.

seadustes. Mõlemad käsitlusviisid suurendavad riigi kontrolli inimeste eraelu üle.³¹

Üheks oluliseks küsimuseks on enamasti kooselu kestel soetatud vara (ühise eluaseme) kuuluvus. Samuti puudub elukaaslastel kehtiva õiguse järgi vastastikune ülalpidamiskohustus ja teineteise järel on võimalik pärida vaid testamendi või pärimislepingu olemasolul. Avalikule pöördumisele vastusena saadetud ettepanekutes on välja toodud mitmeid probleemsituatsioone, millele kehtiv õigus hästi toimivaid lahendusi ei paku. Näiteks raskused eluasemelaenu taotlemisel, probleemid ühiselt soetatud vara jagamisel lahkuminekul korral, probleemid sotsiaaltoetuste saajate ringi määratlemisel ja pärimisel, haiglakülastuste keelamine, meditsiinilisteks protseduurideks nõusoleku andmise võimatus ja probleemid kasuvanema õiguste teostamisel. Nende probleemidega puutuvad mitteabielulises kooselus elavad isikud kokku sõltumata soost.³²

Kui täna on inimestel võimalik eraõiguslikke lepinguid omavahel sõlmida (nt testament), siis igapäevaelus nendele asjadele nii tihti ei mõelda. Küsimused kooselavate isikute eluaseme, varalistest suhetest, vastastikustest ülalpidamiskohustustest ning laste ja lapsendamisega seonduvast ongi teemad, milliste lahendamist ühiskond kooseluseaduselt eeldab. Otsest tähtsust ei oma seejuures, kas lahendatakse erisooliste või samasooliste paaride kooselusse puutuvaid küsimusi. Kuivõrd kooseluseadus loob Eestis esmakordselt võimaluse samasooliste isikute kooselu õiguslikule kaitsmisele, vaatleb autor alljärgnevalt retrospektiivselt tagasi homoseksualismi riikliku tunnustuse pikale arenguteele.

1.4. Suhtumine samasooliste paaride seksuaalsuhtesse ning kooselusse

1.4.1 Ajalooline areng

Inimkultuuride ajalooline analüüs tõestab homoseksuaalsuse esinemist kogu ajaloo vältel. Kaasajal arvatakse, et umbes 5% kogu rahvastikust on homoseksuaalne. Vanades kõrgtsivilisatsioonides (näiteks antiikne Ateena, pärsia ja islami ühiskond, hilise vabariigi aegne ja varakeiserlik Rooma, Kesk-Ida hellenistlikud kultuurid, feodaalne ja varauusaegne Jaapan)

³¹ Järviste, L., Kasearu, K., Reinomägi, A. (viide 5), lk 8.

³² Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde. (viide 18), lk 1.

olid homoseksuaalsed suhted isegi seadusega lubatud.³³ Keskajal muutus suhtumine homoseksuaalsetesse suhetesse negatiivseks, nendesse suhtuti tihti kui kurjategijatesse, seda eeskätt religioossetel põhjustel. Nii ristiusk kui islam on samasooliste seksuaalsuhet pidanud suureks patuks. Kristliku kiriku positsioon põhineb piiblit. Vana Testament nõudis surmanuhtlust kõigile, kel oli homoseksuaalseid suhteid („*Kui mees magab mehega, nagu magatakse naise juures, siis on nad mõlemad teinud jäledust; neid karistatakse surmaga, nende peal on veresüü.*“³⁴). Naistevahelisi seksuaalsuhteid piibel ei maini. See on seotud naisel iseseisva sotsiaalse seisundi puudumisega toonases ühiskonnas. Naise rolliks oli mehe seemne vastuvõtmine ja laste sünnitamine.³⁵ Siiski on ilmne, et naistevahelistesse seksuaalsuhetesse suhtuti samavõrd eitavalt, kui homoseksuaalsete meeste puhul.

Keskajast pärinev suhtumine liikus läbi ajastute ning on muutunud alles 20. sajandi teisel poolel. Nii suhtuti meditsiinis kuni 1970. aastateni homoseksuaalsusesse kui psüühilisse haigusse (käitumishäire, iha/tungi rikutus, vaimne häire, neurootiline iseloom jne). Alles 1973. aastal fikseeriti seisukoht, et homoseksuaalsus pole patoloogia ning meditsiiniline sekkumine rikub inimese õigust vabalt oma seksuaalsust väljendada. Maailma Tervishoiuorganisatsioon jättis aga alles 1991. aastal homoseksuaalsuse välja vaimuhaiguste nimestikust.³⁶

Eesti Vabariigis on alati olnud keelatud inimese diskrimineerimine seksuaalse orientatsiooni alusel. Siiski saab seda väita üksnes riikliku iseseisvuse perioodi kohta. Tsaari-Venemaa koosseisu kuuludes kehtisid Eestis sealsed seadused, seega oli meestevaheline homoseksuaalne käitumine kriminaalkorras karistatav. Nõukogude Liidus hakati meestevahelise homoseksuaalakti pärast karistama alles 1937. aastast, s.o samal ajal kui Hitleri-Saksamaal.³⁷ Eesti NSV kriminaalkoodeksi § 118 nägi meestevahelise seksuaalsuhte eest karistusena ette kaheaastast vabadusekaotust.³⁸ 1. juunil 1992 jõustus ENSV kriminaalkoodeksi revideeritud

³³ Kotter, L., Raudsepp, A. Homoseksuaalsus [Võrguteavik]: juhend õpetajatele ja noortenõustajatele.

Tallinn: Eesti Pereplaneerimise Liit, 2004, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://raulpage.org/koolitus/homoseksuaalsus.pdf>, 15.05.2015.

³⁴ 3 Ms 20: 13. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://piibel.net/#q=3Ms%2020>. 15.05.2015.

³⁵ Kotter, L., Raudsepp, A. (viide 33), lk 6.

³⁶ *Op. cit.*, lk 8.

³⁷ *Op. cit.*, lk 7.

³⁸ Rebane, I. Eesti NSV Kriminaalkoodeks: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat, 1980 (Tallinn: Ühiselu), lk 387.

variant Eesti Vabariigi kriminaalkodeksi nime all, kus meestevahelist homoseksuaalset käitumist enam ei karistatud, kuid endiselt kriminaliseeriti vägivaldset pederastiat (KrK § 118: Pederastia eest vägivalla või vägivallaga ähvardamise abil või ära kasutades kannatanu abitud seisundit karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni viie aastani ning pederastia eest teadvalt noorema kui kuueteistkümneaastase isikuga karistatakse vabadusekaotusega kahest kuni kümne aastani).³⁹ 1. septembril 2002 jõustus uus karistuseseadustik, mille 7. jaos „Seksuaalse enesemääramise vastased süüteod” on heteroseksuaal- ja homoseksuaalsuhteid käsitletud võrdsetel alustel.⁴⁰

Ideoloogiliste ja õiguslike piiride kadumisel tekkisid Eestis kohe ka erinevad lesbi- ja geiliikumised. Esimene seksuaalvähemusorganisatsioon Eestis oli 1990. aastal loodud Eesti Lesbiliit (1998. aastast asendab teda Eesti Lesbide ja Binaiste Ühing) ja esimene lesbiline noorteorganisatsioon 2001. aastal asutatud Mea Culpa. 1992. aastal loodi Eesti Gayliit ja Eesti Nahkmeeste Klubi, 1994. a transühendus Gendy ning 1996. a Tartu geiühendus Apollo.⁴¹

1.4.2. Eesti inimeste suhtumine seksuaalvähemustesse

1989. aastal tehti esimene katse teha kindlaks peamisi suhtumisi seksuaalvähemustesse. Uurimus, mida avaldas Ivika Nagel 1990. aastal, põhines 180. küsimusel, mida täitsid kolledžitudengid kahes Tallinna suurimas haridusasutuses. Tervelt 46% vastajatest pidasid homoseksuaalsust haigusvormiks, samas 35% sellega ei nõustunud. Umbes pooled pidasid homoseksuaalsust ebaloomulikuks seksuaalsuse vormiks, aga ometi kolmandik pidas seda normaalseks. 10% toetas ja 74% oli vastu ideele isoleerida homoseksuaalid ühiskonnast; samad arvud lesbide puhul olid 7% ja 83%. Umbes 22% leidis, et homoseksuaalseid tuleks ravida, kaks kolmandikku ei nõustunud sellega.⁴²

Pikk ja detailne intervjuu viidi läbi 1991-1993 Eesti geide, lesbide ja biseksuaalide hulgas. Neid küsimustikke analüüsiti alles 2001. aastal, kui Pille Pesti käsitles neid empiirilise materjalina

³⁹ Kriminaalkodeks. – RT 1992, 20, 288.

⁴⁰ Karistuseseadustik. – RT I 2001, 61, 364; RT I, 12.03.2015, 21.

⁴¹ Kotter, L., Raudsepp, A. (viide 33), lk 10.

⁴² Lamp, D. Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2005, lk 8.

oma bakalaureusetöös „Homoseksuaalsed inimesed ja suhtumine neisse“. Selgus, et 12% vastanutest olid diskrimineeritud või oli neid verbaalselt rünnatud nende homoseksuaalsuse tõttu koolis. 2,9% naistest ja 0,9% meestest olid jäänud oma seksuaalse orientatsiooni tõttu töökohast ilma. 6,7% neist oli tegu vallandamisega või sunnitud lahkumisega. 14,7% naistest ja 5,4% meestest olid tundnud survet oma ülemuste või kolleegide poolt. Esines ka mitmeid vägivaldajuhtumeid (meeste puhul füüsilist vägivalda 20,2% vastanutest), kuid kõigest üks neljandik teatas sellest miilitsasse või politseile.⁴³

Aastal 2000 viis Kadri Vahe läbi uurimuse Tallinnas, mille käigus täideti 271 küsimustikku. Vahe kasutas Hudsoni ja Rickettsi testi, et mõõta homofobia. Õpilased, noored ja naised olid rohkem tolerantsed. 72% leidis, et homoseksuaalsus on individuaalne omadus, mida tuleks aktsepteerida, 10,7% leidis, et tegu on moetrendiga ja 9,6% pidas seda haiguseks. 33% olid geiabiellude poolt, 29% vastu ja 35,1% olid neutraalsed. 49,1% olid geide adopteerimisõiguse vastu, 28% toetasid seda. Oma uurimuse käigus küsitles Kadri Vahe ka 68 geid, lesbit ja biseksuaali Tallinnast, kellest ligi kolmveerand leidsid, et suhtumine seksuaalsetesse vähemustesse peab muutuma. 12% respondentidest on olnud oma seksuaalse sättumuse tõttu vägivaldsete rünnakute ohvrid. Seksuaalse orientatsiooni tõttu aset leidnud diskrimineerimine toimus perekonnasiseselt (23%), sõjaväes (14%), usuorganisatsioonis (12%), majutusprobleemide lahendamisel (6%), baarides, klubides, hotellides jne (7%).⁴⁴

Turu-uuringute AS-i poolt juunis 2012. aastal läbi viidud LGBT-inimeste temalise avaliku arvamuse uuringu kohaselt, mille üldvalimi moodustas 1000 eesti elanikku vanuses 15-74 aastat,⁴⁵ ilmnes, et vaid 38% vastajaist peavad homoseksuaalsust vastuvõetavaks, sh täiesti vastuvõetav on see 10%-le. Homoseksuaalsust vastuvõetamatuks pidajaid on rohkem – 57%, sh täiesti vastuvõetamatu on see 34%-le.⁴⁶ Homoseksuaalsete inimestega on kokku puutunud vaid ligikaudu 19% elanikkonnast, s.o 95%-lise tõenäosusega 174 – 224 tuhat inimest.⁴⁷ Homoseksuaalsuse kõige levinumaks vastuvõetamatuse põhjuseks nähti, et see on loomu- ja

⁴³ Lamp, D. (viide 42), lk 8.

⁴⁴ *Op. cit.*, lk 9-11.

⁴⁵ LGBT temaline avaliku arvamuse uuring. Turu-uuringute AS, 2012, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.erinevusrikastab.ee/wp-content/uploads/2014/03/survey_LGBT.pdf, 15.05.2015.

⁴⁶ *Op. cit.*, lk 20.

⁴⁷ *Op. cit.*, lk 16.

loodusvastane ehk ebatraditsiooniline (28%), 22% leidis, et see on ebanormaalne ja ebameeldiv ning 14% vastanutest pidas seda eetika vastaseks, võõraks ja tabuks.⁴⁸

Hilisem uuring projekti „Erinevus rikastab“ raames viidi läbi 2014. aasta juunis, kus selgus, et 34% vastajaist peavad homoseksuaalsust vastuvõetavaks (sh täiesti vastuvõetav on see kõigest 9%-le) ning vastuvõetamatuks peab aga 59% vastajaist, kusjuures 36%-le on see täiesti vastuvõetamatu.⁴⁹ Vaadeldes vastuseid homoseksuaalsusesse suhtumise järgi, siis need, kelle jaoks see on vastuvõetav, peavad homoseksuaalsust sagedamini sünnipäraseks (58%); need, kelle jaoks see on vastuvõetamatu aga sagedamini keskkonna ja kasvatuse tulemiks (31%) või patoloogiks (6%). 64% Eesti elanikest arvavad, et geid ja lesbid peavad olema seadusega kaitstud diskrimineerimise eest ka väljaspool töövaldkonda, vastu on sellele vaid 26%. Samasooliste kooselu registreerimise võimaluse osas on toimunud väike toetuse vähenemine (46% 2012 -> 40% 2014), eriti vene keelt kõnelevate vastanute hulgas.⁵⁰

Septembris 2014 TNS Emori poolt läbi viidud uuringu eesmärk oli kaardistada Eesti elanikkonna hoiakud homoseksuaalsete suhete õigusliku reguleerimise teemal. Uuringu tellis SA Perekonna ja Traditsiooni Kaitseks. Uuringu sihtrühmaks oli 1000 elanikku vanuses 15-74.⁵¹ Uuringu tulemusena selgus, et 55% elanikkonnast peab homoseksuaalseid suhteid väga või pigem ebamoraalseks. Tervelt 67% elanikkonnast ei poolda homoseksuaalse paari riiklikku tunnustamist perekonnana (51% neist ei poolda üldse, 16% pigem ei poolda). 73% elanikkonnast ei poolda homoseksuaalsetele paaridele lapsendamise õiguse andmist (55% neist ei poolda üldse). Samuti uuriti, kas ühiskond pooldab lasteasutuses õppekava osana homoseksuaalsete suhete tutvustamist (tutvustamise all on peetud silmas homoseksuaalsete suhete käsitlemist normaalsete ja moraalsetena), kust selgus, et 66% elanikkonnast seda ei poolda.⁵²

⁴⁸ LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring (viide 45), lk 22.

⁴⁹ LGBT. Turu-uuringute AS, 2014, lk 11. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.erinevusrikastab.ee/wp-content/uploads/2014/09/2014-06-LGBT-aruanne1.pdf>, 15.05.2015.

⁵⁰ *Op. cit.*, lk 21-22.

⁵¹ Elanikkonna hoiakud homoseksuaalsete suhete õigusliku reguleerimise teemal. Uuringu aruanne. TNS Emor, 2014, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://saptk.ee/avalik/Uuringu-aruanne-Emor-2014.10.01.pdf>, 15.05.2015.

⁵² *Op. cit.*, lk 7-8.

Uuringutulemusi üldistades võib öelda, et ühiskonna valdav suhtumine homoseksuaalsusesse on tänapäeval siiski valdavalt negatiivne. Uuringutulemuste valguses ei ole üllatav, et kooseluseadus lõhestas ühiskonna üsna selgelt kaheks – samasooliste kooselu pooldavateks ja selle vastasteks. Kuigi autor on seisukohal, et perekond traditsioonilises mõttes on siiski mehe ja naise vahel, on riigil kohustus võtta arvesse ühiskondlikke arenguid seksuaalvähemuste huvide kaitsel ning nende õiguste tunnustamisel, mida näitab ka EIK kohtupraktika. Näited on välja toodud käesoleva töö järgmises alapeatükis. Autor ei poolda siiski homoseksuaalsuse propageerimist lasteasutustes. Kuna ühiskonnas on homoseksuaalseid paare alati olnud (ja on ka edaspidi) ning nad kasvatavad lapsi, (samuti on neil õigus ka lapsi lapsendada, seda küll indiviidina, mitte paarina), siis tuleks nende õigused seaduse tasandil paika panna. Autor ei poolda „pea liiva alla peitmist“ lihtsalt selle tõttu, et enamus on selle vastu.

1.5. Seksuaalne eneseteostus kui inimese põhiõigus

Inimese heaolu on tagatud siis, kui talle on tagatud põhiõigused. Eesti Vabariigi põhiseaduses on fikseeritud järgmised põhiõigused: õigus elule (§ 16), kaitsele (§ 13), vabale eneseteostusele (§ 19) ja tervise kaitsele (§ 28). Samas seavad mitmed teised Eesti seadused (perekonnaseadus, lastekaitse seadus) iga inimese võrdsed õigused kahtluse alla. Näiteks perekonnaseaduse § 1 fikseerib, et abielu sõlmitakse mehe ja naise vahel. Seega, homoseksuaalse suundumusega inimesed ei saa perekonda luua samasugustel alustel nagu heteropaarid. Seksuaalne eneseteostus kuulub samuti inimese põhiõiguste juurde ja puudutab inimese õigust tervise kaitsele (WHO).⁵³ WHO konstitutsioon defineerib tervist järgmiselt: „Tervis on täieliku füüsilise, psüühilise ja sotsiaalse heaolu seisund, mitte ainult haiguse või põduruse puudumine.”⁵⁴ Maaailma seksuoloogide assotsiatsioon võttis 1997. aastal toimunud XIII ülemaailmsel kongressil vastu seksuaalõiguste deklaratsiooni, milles on öeldud, et „seksuaalsus on iga inimolendi isiksuse orgaaniline osa. Selle täielik areng sõltub inimese baasvajaduste, selliste nagu kontakti, intiimsuse, emotsioonide väljendamise, rahuldustunde, õrnuse ja armastuse soovi rahuldamisest.

⁵³ GLBT inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis. Uuringu lõpparuanne. Sotsiaalministeerium. Tartu, 2007, lk 7. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://vana.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Publikatsioonid/2007/GLBT-inimeste_ebav%C3%B5rdne_kohtlemine_Eestis.pdf, 15.05.2015.

⁵⁴ About WHO. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.who.int/about/en/>, 15.05.2015.

Seksuaalvabadus hõlmab indiviidide võimalust täielikult väljendada oma seksuaalset potentsiaali. See välistab seksuaalse sunni, eksploatatsiooni ja kuritarvituse kõik vormid igal ajal ja kõigis elulistes olukordades.⁵⁵

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 12 tagab õiguse abielluda ja luua perekond abielualisel mehel ja naisel.⁵⁶ Kuna konventsioon sätestab pelgalt põhiõiguste miinimumstandardid, ei tähenda see, et liikmesriik ei tohiks lubada muid abieluvorme. Euroopa põhiõiguste harta artikkel 9 ütleb, et „õigus abielluda ja õigus luua perekond tagatakse nende õiguste kasutamist reguleerivate siseriiklike õigusaktide kohaselt.“ Niisiis on siin abiellumisõiguse osas viitest mehele ja naisele loobutud, andes sellega võimaluse reguleerida vastav küsimus siseriiklike õigusaktidega.⁵⁷ Euroopa Liidu aktist ei tulene, et liikmesriik peaks ilmtingimata võimaldama samasooliste abielu.

Euroopa Liidu raames on Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 13 seksuaalne sättumus selgesõnaliselt kaasatud diskrimineerimise aluste loetellu ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 21 lõikes 1 sisaldub üldine diskrimineerimisvastane säte, mis nimetab diskrimineerimise keelatud aluste loendis selgesõnaliselt „seksuaalset sättumust“.⁵⁸

Euroopa Inimõiguste Kohus on samasooliste kooselu seadustamise küsimust käsitlenud vaid mõnes kohtuasjas. *Schalk ja Kopf vs. Austria* kohtuotsuse kokkuvõttes on öeldud: „*EIK rõhutas, et liikmesriikide võimud on kõige pädevamad hindama ühiskonna vajadusi selles valdkonnas ja neile vastama, arvestades asjaolu, et abielul on sügavale juurdunud sotsiaalsed ja kultuurilised seosed, mis erinevad oluliselt ühiskondade lõikes. Järelikult ei kohusta EIÕK artikkel 12 vastustajaks olevat liikmesriiki andma samasoolistele paaridele juurdepääsu abielule ja seetõttu*

⁵⁵ GLBT inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis (viide 53), lk 7.

⁵⁶ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

⁵⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Euroopa Liidu Teataja 2007/C 303/01. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:ET:PDF>, 15.05.2015.

⁵⁸ Ministrite Komitee soovitus CM/Rec(2010)5 osalisriikidele seksuaalsel sättumusel või sooidentiteedil põhineva diskrimineerimise vastu võitlemise meetmete kohta – Seletuskiri. 31.03.2010, lk 2.

Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/EM-ESTONIAN.pdf>, 15.05.2015.

*ei esinenud kõnesoleva sätte rikkumist.*⁵⁹ Kohtuotsuse punktis 90 leidis kohus, et samasooliste partnerite kooselu, kus eksisteerib tihe isiklik side, võib teatud juhtudel käsitleda mitte lihtsalt eraeluna, vaid perekonnaeluna EIÕK artikkel 8 mõistes. Kohtuotsuse punktis 94 leidis kohus, et samasooliste isikute stabiilne *de facto* pereelu tähistab perekonda samavõrd nagu erisooliste isikute faktiline kooselu.⁶⁰ Viidatud kohtulahendis otsustas EIK esmakordselt küsimuse üle, kas õigust abielluda tuleb tagada ka samasoolistele isikutele, jättes küsimuse riikide endi otsustuspädevusse.

Samasugust seisukohta kordas EIK 16. juulil 2014. a tehtud otsuses *Hämäläinen vs. Soome*. Selles kohtuasjas kordas EIK enda varasemat seisukohta, mille kohaselt ei too EIÕK riigile kaasa kohustust seadustada samasooliste abielu.⁶¹ Kohus märkis, et samasooliste abielude osas puudub veel üleeuroopaline konsensus, samuti puudub konsensus erinevate riikide lõikes küsimuses, kuidas tunnustada soovahetust olukorras, kus on varasemast kehtiv abielu.⁶²

Kaasuse *Kozak vs. Poola* puhul on tegemist diskrimineerimisega. Avaldaja elas samasoolise partneriga ühises munitsipaalkorteris. Pärast kaaslase surma palus avaldaja väljastada korteri kasutamise order enda nimele. Kohalik omavalitsus asus seisukohale, et avaldaja ei olnud korteris elanud ning kohustas teda korterist välja kolima. Avaldaja pöördus kohtusse, paludes tunnistada üürilepingu järjepidevust. Avaldaja tugines elamuseadusele, mille kohaselt isikutel, kes elasid *de facto* abielulises kooselus oli õigus üürilepingu saamisele oma nimele. Avaldaja kaotas siseriiklikud kohtuvaidlused – kohtud asusid seisukohale, et kõnealune Poola seadus tunnistas *de facto* abielulise kooseluna ainult suhteid erinevate sugupoolte vahel. Avaldaja kaebas konventsiooni artiklite 8 ja 14 riivet põhjusel, et Poola kohtud diskrimineerisid teda homoseksuaalse orientatsiooni tõttu. EIK leidis, et Poola põhiseadus kaitses perekonda kui mehe ja naise kooselulist ühendust ning põhimõtteliselt võis olla tegemist legitiimse põhjusega erinevaks kohtlemiseks. Siiski oli riikidel kohustus võtta arvesse ühiskondlikke arenguid seksuaalvähemuste huvide kaitsel ning nende õiguste tunnustamisel. EIK pidas põhjendamatuks

⁵⁹ Handbook on European non-discrimination law: Case-law update July 2010-December 2011. FRA, Council of Europe / European Court of Human Rights, 2012, 4.3. Sexual orientation, lk 15. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_law_ENG_02.pdf.

⁶⁰ EIKo 24.06.2010, 30141/04, Schalk and Kopf v. Austria, p 90-95.

⁶¹ EIKo 16.07.2014, 37359/09, Hämäläinen v. Finland, p 96.

⁶² *Op. cit.*, p 74.

samasoolises suhtes elavate isikute blanketset väljajätmist perekonnaelu mõistest. EIK rõhutab selles kohtuotsuses, et isiku seksuaalne orientatsioon kui eraelu üks intiimsemaid sfääre on artikli 8 kaitsealas ning et isiku seksuaalne orientatsioon on ka artikli 14 kaitsealas. Riikidel on väga kitsas hindamisruum isikute erinevaks kohtlemiseks tulenevalt seksuaalsest orientatsioonist ja kui isiku ebavõrdse kohtlemise põhjused tulenevad ainult tema seksuaalsest orientatsioonist, siis on tegemist artikli 14 rikkumisega. Seetõttu tuvastas EIK artikli 14 riive koosmõjus artikli 8 riivega.⁶³

Nagu EIK taunib ka Euroopa Kohtu praktika diskrimineerimist seksuaalse orientatsiooni alusel, kui toimub erinev kohtlemine sarnastel asjaoludel. Nii tuleneb Euroopa Kohtu eelotsusest *Tadao Maruko vs. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*.⁶⁴ Maruko kohtuasjas oli samasooliste paar sõlminud registreeritud kooselu. Kaebuse esitaja partner suri ning kaebuse esitaja soovis taotleda toitjakaotuspensioni äriühingult, kes tema surnud partneri tööandjapensioniskeemi haldas. Äriühing keeldus seda kaebuse esitajale maksmast põhjusel, et toitjakaotuspensioni makstakse üksnes abikaasale ning asjaomane isik ei olnud oma surnud partneriga abielus olnud. Euroopa Kohus nõustus, et maksmisest keeldumise näol oli tegemist ebasoodsama kohtlemisega, kasutades võrdlussubjektina abielus paare. Euroopa Kohus leidis, et Saksamaal kaasneb registreeritud kooseluga partneritele mitu samasugust õigust ja kohustust kui abielupaaridele, eeskätt seoses riiklike pensioniskeemidega. Seepärast oli kohus nõus otsustama, et kõnealuse kohtuasja puhul olid registreeritud kooselus elavad partnerid abielupaaridega sarnases olukorras. Lisaks sellele väitis Euroopa Kohus, et antud olukorras on tegemist diskrimineerimisega seksuaalse sättumuse tõttu. Seega asjaolu, et asjaomastel isikutel ei olnud võimalik abielluda, oli lahutamatu nende seksuaalsest sättumusest.⁶⁵

Euroopa Nõukogu parlamentaarne assamblee on soovitusel 1474 (2000) käsitlenud lesbide ja geide olukorda, soovitades juba aastal 2000 osalisriikidel vastu võtta õigusakte, millega

⁶³ EIKo, 02.03.2010, 13102/02, Kozak v. Poland.

⁶⁴ Olm, A. (viide 20), lk 40.

⁶⁵ Euroopa võrdse kohtlemise õiguse käsiraamat. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Euroopa Nõukogu. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2011, lk 27. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_iaw_EST.pdf, 15.05.2015.

sätetatakse samasooliste kooselu.⁶⁶ 14. jaanuaril 2009 kutsus Euroopa Parlament üles neid liikmesriike, kes seda veel teinud ei ole, kooskõlas võrdõiguslikkuse põhimõttega vastu võtma õigusakte, millega kõrvaldataks diskrimineerimine, mida kogevad mõned paarid oma seksuaalse sättumuse tõttu.⁶⁷

⁶⁶ Parliamentary Assembly. Recommendation 1474 (2000). Situation of lesbians and gays in Council of Europe member states. 26.09.2000, p 11. iii. i. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta00/EREC1474.htm>, 15.05.2015.

⁶⁷ Ministrite Komitee soovitus (viide 58), lk 15, joonealune viide nr 71. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/EM-ESTONIAN.pdf>, 15.05.2015.

2. RIIKLIK TUNNUSTUS SAMASOOLISTE KOOSELULE EUROOPA LIIDU RIIKIDE NÄITEL

Üldistades võib mitteabiellulise kooselu õiguslikul reguleerimisel märgata kolme lahendusviisi:⁶⁸

- 1) registreeringupõhine lähenemine, mille puhul on elukaaslastele loodud võimalus oma kooselu formaalselt registreerida;
- 2) eeldustel põhinev lähenemine, mille puhul omistatakse suhtele õiguslikud tagajärjed teatud tingimuste täitmisel (faktiline kooselu);
- 3) lepinguline lähenemine, mis annab elukaaslastele võimaluse reguleerida oma suhet eraõiguslike lepingute kaudu.

Registreerimisel põhinev mudel (registreeritud kooselu) annab võimaluse oma kooselu registreerimiseks paaridele, kes mingil põhjusel abielluda ei saa (nt samasoolised paarid) või ei soovi, kuid soovivad sellele vaatamata teatud õiguslikke tagatisi. Registreeritud kooselu regulatsiooni suurimaks eeliseks on kindel määratletus. Faktiline kooselu aitaks tugevdada kooselupaarides nõrgema poole kaitset, kuna sellise regulatsiooni puhul ei pea elukaaslased selleks formaalseid lepinguid sõlmima, et nende kooselule õiguslik regulatsioon laieneks. Seega on see regulatsioon kohaldatav väga suurele hulgale paaridele. Probleemiks on siin aga kooselu määratlemine ja elukaaslaste poolse tahteavalduse puudumine. Lepinguline lähenemine on kasutusel praegu meil Eestis – partneritel on võimalik sõlmida erinevaid kokkuleppeid, nt pärimisleping, seltsinguleping.

Alljärgnevalt esitab autor ülevaate erinevates Euroopa Liidu liikmesmaades kehtivate regulatsioonimudelite osas, kus on tunnustatud samasoolisi paare ühel või teisel viisil. Aluseks on võetud Justiitsministeeriumi poolt 2009. a suvel avaldatud mitteabiellulise kooselu ja selle

⁶⁸ Kooseluseaduse eelnõu konseptsioon. Justiitsministeerium, *sine anno*, p 16. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kooseluseaduse_eelnou_konseptsioon_1.pdf, 15.05.2015.

õigusliku regulatsiooni analüüsi.⁶⁹

Analüüs näitab, et lähenemisviisi valikut mõjutavad traditsioonid, religioon, riigi demograafilised näitajad, poliitiline kliima ja perekonnaga seotud ideoloogia.

2.1. Sooneutraalne abielu

2.1.1. Holland

Hollandis jõustus registreeritud partnerlust lubav akt 1998. aastal. Alates sellest ajast said nii homo- kui ka heteroseksuaalsed paarid oma kooselu registreerida.⁷⁰ Esialgselt ei olnud siiski võimalik samasooliste paaride abielu. Kuivõrd aga Hollandi justiitsministeeriumi uuringud näitasid, et 80% samasoolistest partneritest, kes olid end registreerinud partneritena, oleks võimaluse korral abiellunud ning 62% neist muudaks oma registreeritud partnerluse abieluks, sai 1. aprillist 2001 Holland esimeseks riigiks maailmas, kus on lubatav samasooliste paaride abielu. Abielusoovi peamiseks põhjuseks nähti „täielikku võrdsust” ja tõsiasi, et „abielul on suurem tähendus.”⁷¹

Samas jäid võimalikeks alternatiivideks ka registreeritud partnerlus ja kooselu kokkulepe „*samenlevingscontract*“. Seega on Hollandis kahe erineva ametliku võimaluse kõrval ka lepinguline mudel.⁷² Registreeritud partnerlus ja abielu on sarnased, kuid kooselu kokkulepe põhineb poolte vabal tahtel, reguleerides vaid sellesse kirjutatud küsimusi. Abiellumise eelduseks on, et vähemalt üks pooltest peab omama Hollandi kodakondsust või olema püsielanik.⁷³

⁶⁹ Olm, A (viide 20).

⁷⁰ Wintemute, R., Andenaes, M. *Legal Recognition of Same-Sex Partnerships: A Study of National, European and International Law*. Oxford: Hart Publishing, 2001, lk 444.

⁷¹ *Op. cit.*, lk 449-453.

⁷² Badgett, M. V. Lee. *When gay people get married: What Happens When Societies Legalize Same-Sex Marriage*. New York University Press, 2009, lk 19.

⁷³ Marriage, registered partnership and cohabitation agreements. Government of the Netherlands.

Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.government.nl/issues/family-law/marriage-registered-partnership-and-cohabitation-agreements>, 03.05.2015.

Abielu ja registreeritud partnerlus sätestavad ühise vara suhtes varauhisuse süsteemi, samuti on reguleeritud pärimist käsitlevad küsimused ning teise elukaaslase ülalpidamine. Olulisi erinevusi nendes regulatsioonides ei esine. Küll aga on erinev käsitus lastest. Alates 01.04.2014. a on naissoost samasoolistel abiellunud paaril või registreeritud partnerluses oleval paaril lihtsam teisel partneril saada oma partneri lapse seadusjärgseks vanemaks. Ennem seda kuupäeva oli see võimalik ainult lapsendamise teel. Kui Hollandis elavad naissoost partnerid on abiellunud või registreeritud partnerluses ja nende perekonda sünnib laps, saavad mõlemad partnerid automaatselt seadusjärgselt lapse vanemateks. Ainsaks erandiks on olukord, kus lapse isa on saanud enne lapse sündi tema suhtes seaduslikud õigused (sel juhul ei pea lapse isa olema bioloogiline isa).⁷⁴ Ühtlasi on võimalus, et samal ajal on hooldajateks nii lapse bioloogiline isa kui last kasvatav samasooline naistest moodustatud paar. Sellisel juhul antakse isale isadusõigus ning samasoolised naissoost partnerid saavad ühise vanemliku vastutuse.⁷⁵

Kui homoseksuaalsed meessoost paarid soovivad taotleda ühist vanemlikku vastutust (juhul, kui üks meestest on lapse seaduslik vanem) või ühist eeskostet (juhul, kui kumbki ei ole lapse seaduslikuks vanemaks), peavad nad selleks kohtule taotluse esitama. Homoseksuaalsed meessoost paarid ei saa automaatselt vanemlikke õigusi või ühist eeskostet seaduse alusel. Kui meessoost paar lapsendab lapse, omandavad mõlemad selle protsessi käigus vanemlikud õigused. Eeskoste puhul lähevad õigused ja kohustused bioloogilistelt vanematelt eeskostjale.⁷⁶

2.1.2. Belgia

Belgias võeti kooseluseadus vastu aastal 1998, seadus jõustus 1. jaanuaril 2000. Belgias nimetatakse registreeritud partnerlust „*cohabitation légale*“ ehk legaliseeritud kooseluks. Instituut on avatud nii sama- kui ka vastassoost paaridele ning samuti ka lähedastele sugulastele.

⁷⁴ Parental responsibility and guardianship. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.government.nl/issues/family-law/parental-responsibility-and-guardianship>, 15.05.2015.

⁷⁵ Vonk, M.J. Children and their parents: A Comparative Study of the Legal Position of Children with Regard to their Intentional and Biological Parents in English and Dutch Law. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007, lk 185.

⁷⁶ Parental responsibility and guardianship (viide 74).

2003. aastal seadustati Belgias teise riigina maailmas samasooliste abielu.⁷⁷ Esialgu oli seadus piirangutega, kuid 2004. aasta oktoobris jõustus täiendav õigusakt, mis lubab igal samasoolisel paaril abielluda, vaatamata rahvusele seni, kuni üks partnerist on elanud Belgias vähemalt kolm kuud.⁷⁸ Nii sama- kui erisoolistel abielupaaridel on võrdsed õigused (pärimisõigus oma lahkunud partneri varale, nad võivad esitada ühiselt maksudeklaratsioone ja lahutuse korral on neil samasugused rahalised kohustused).⁷⁹ Suurim erinevus puudutas laste kasvatamist. Algselt ei olnud Belgias samasoolistel abielupaaridel võimalik lapsi lapsendada. Lapsendamise õigus oli aga näiteks üksikutel inimestel.⁸⁰ See tähendab, et samasoolisel bioloogilise vanema abikaasal ei olnud võimalik saada seaduslikult lapsevanemaks. Alates 2006. aasta aprillist on samasoolistel paaridel võimalik lapsendada nii peresiseselt kui ka väljastpoolt.⁸¹

Võrreldes Hollandi registreeritud partnerlusega ei ole Belgias võimalik legaliseeritud kooselu muuta abieluks ja vastupidi. Selleks on kaks põhjust. Esiteks on „*cohabitation légale*“ ja samasooliste abielu vahel on oluline erinevus. Teiseks näeb Belgia seadus ette, et „*cohabitation légale*“ lõppeb, kui paar abiellub omavahel või kui üks neist abiellub teise inimesega.⁸² Legaliseeritud kooselu lõppeb koheselt, kui üks partneritest sureb. Kooselu saab lõpetada ka vastastikusel nõusolekul või ühe partneri ühepoolsel algatusel.⁸³

⁷⁷ Waaldijk, K. More or less together: Levels of legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnership for different-sex and same-sex partners. A comparative study of nine European countries (in cooperation with Asland, J. et al.). Paris: Institut national d'études démographiques, 2004, lk 50. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/12585/More-or-less-together00-Complete%20report.pdf?sequence=2>, 13.05.2015.

⁷⁸ Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Community in Belgium. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://brussels.angloinfo.com/information/family/lgbt/>, 13.05.2015.

⁷⁹ Marriage, Civil Partnerships and Cohabitation in Belgium. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://belgium.angloinfo.com/family/marriage-partnerships/>, 13.05.2015.

⁸⁰ Waaldijk, K. More or less together (viide 77), lk 50-52.

⁸¹ Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Community in Belgium (viide 78).

⁸² Waaldijk, K. Others may follow: The introduction of marriage, quasi-marriage and semi-marriage for same-sex couples in European countries. Dublin: Judicial Studies Institute Journal, Vol. 5, pp. 104-127, 2005, lk 118-119.

⁸³ Spruyt, E. Cohabitation: one name, several situations. Arvutivõrgus kättesaadav: http://berquinnotarissenbe.webhosting.be/public/pdf/eng/EN_Samenwoning_ES.pdf, 13.05.2015.

2.1.3. Hispaania

Hispaanias lubati mitmetes linnades ja autonoomsetes piirkondades registreerida tsiviilpartnerlussuhteid juba aastatel 1993-1995. Mitteabielulise kooselu registreerimine võimaldas kasutada kooselust tulenevaid õiguslikke hüvesid kõigil paaridel, kes polnud ametlikult abielus, sealhulgas ka samasoolistel paaridel. Õigusliku aluse puudumise tõttu oli neil esialgu siiski vaid sümboolne tähendus.⁸⁴ Lapsendamine oli Hispaanias võimalik ainult abielus olevatele paaridele või ükskikutel inimestel. Kuna seksuaalse orientatsiooni kohta ei tohtinud küsimusi esitada, siis oli võimalik samasoolistel paaridel justkui lapsi lapsendada. Oluline siinkohal on märkida, et vanemlikud õigused sai ainult last lapsendav partner ja lahkumineku või tema surma korral ei olnud teisel partneril lapse suhtes mingeid õigusi.⁸⁵

3. juulil 2005. aastal jõustus seadus, mis lubab samasooliste abielu. Hispaaniast sai nii kolmas riik maailmas, kes samasooliste abielu legaliseeris. Erinevalt Hollandist ja Belgiast on Hispaanias seaduse kohaselt abikaasadel ühesugused õigused ja kohustused, sõltumata sellest, kas tegu on eri- või samasooliste abikaasadega, sealhulgas on neil õigus lapsendada. Samasooliste abielu puudutav tsiviilkoodeksi muutmise seadus koosneb vaid ühest artiklist, mille kohaselt tuleb kõiki viiteid abielule tõlgendada nii, et hõlmatud oleksid nii hetero- kui homoseksuaalsed abielud. Samuti otsustati loobuda soolistest viidetest ning kasutada „isa ja ema“ ja „mees ja naine“ asemel sõna „esivanemad“ või „abikaasad“.⁸⁶

Mis puudutab lapsi käsitlevaid seaduseid, siis seaduse silmis on isa see, kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus. Seega kaasneb sellega vanemlik vastutus. Põlvnemise säte ei kohaldu aga siis, kui lapse ema on abielus teise naisega. 2007. aastal on seda diskrimineerimist selles osas osaliselt eemaldatud ja kuntsliku viljastamise seadusele (*Ley de reproducción asistida*) lisandus uus kolmas paragrahv kuntsliku viljastamise kohta, mis ütleb, et kui lapse ema on abielus teise

⁸⁴ ILGA-Europe. Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue. European Region of the International Lesbian and Gay Association. Brussels, 1998, lk 79. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/1998_equality_in_eu_english_0.pdf, 14.05.2015.

⁸⁵ *Op. cit.*, lk 80.

⁸⁶ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (eds). Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe. National, Cross-Border and European Perspectives. Fully revised 2nd edition. Cambridge – Antwerp – Portland, Intersentia, 2012, lk 42.

naisega ja laps on eostatud Hispaania haiglas spermadoonorluse kaudu, siis saab lapse ema abikaasa enne lapse sünni deklareerida, et ta soovib olla seaduslikult lapse nn kaas-ema (*co-mother*) ja seeläbi omandada vanemlikku vastutust.⁸⁷

2.1.4. Rootsi

Rootsis on *de facto* partnerlus seadusega reguleeritud. Kooseluseadus reguleeris esialgu heteroseksuaalsete paaride *de facto* kooselu, kuid 1988. aastal jõustus ka homoseksuaalsete kooseluseadus. Alates 1. juulist 2003 liideti need kaks eraldi seadust üheks kooseluseaduseks. Regulatsiooni kohaldumine ei nõua registreerimist ega muid eriprotseduure. Mitteabielulise kooselu eeldusteks on, et kumbki partner ei ole abiellunud ega sõlminud samasooliste registreeritud partnerlust, nad jagavad ühist majapidamist ja paar elab koos „abielulaadses“ suhtes.⁸⁸ Kooselu normid reguleerivad ainult ühise kodu ja majapidamisega seonduvat. Soovi korral võivad elukaaslased kasutada nn „opt out klauslilt“ ja kirjalikult kokku leppida, et mitteabielulise kooselu regulatsioone neile ei laiene.⁸⁹

Registreeritud partnerlus jõustus Rootsis 1. jaanuaril 1995. Registreerimine oli suunatud üksnes homoseksuaalsetele paaridele. Eesmärk oli anda samasoolistele paaridele samasugused õigused ja kohustused nagu abielul, küll aga mõne olulise erandiga. Erandid olid seotud suhetest lastega. Registreeritud partneritel ei olnud võimalik lapsi lapsendada (ei ühiselt ega individuaalselt) ega ka ühist hooldusõigust saada.⁹⁰ Peale 2003. aasta 1. veebuari seaduse muudatust anti registreeritud partneritele samasugused õigused seoses lapsendamise ja hooldusõigusega nagu on see abielus olevatel paaridel.⁹¹

Sooneutraalne abieluseadus jõustus Rootsis 2009. aasta 1. mail (seitmenda riigina maailmas), sellega kaotas kehtivuse ka registreeritud partnerluse seadus. Enne uue seaduse jõustumist sõlmitud partnerluslepingud jäävad jõusse, kuid partnerite soovi korral saab need abieluks muuta, küll aga ei ole võimalik uusi partnerlussuhteid registreerida.⁹²

⁸⁷ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 49-50.

⁸⁸ Waaldijk, K. More or less together (viide 77), lk 171.

⁸⁹ Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 430-431.

⁹⁰ *Op. cit.*, lk 432-433.

⁹¹ Waaldijk, K. More or less together (viide 77), lk 171.

⁹² Rydström, J. Odd Couples. A History of Gay Marriage in Scandinavia. Amsterdam: Aksant, 2011, lk 160.

2.1.5. Portugal

Portugalis tunnustati samasoolisi partnereid 11. maist 2001. Seadus on suunatud nii sama- kui erisoost paaridele, kes on *de facto* kooselus elanud üle kahe aasta. Seadusega on ette nähtud, et pooled peavad olema rohkem kui 16 aastat vanad ning ei tohi olla abielus. Takistavad asjaolud abieluks, nagu näiteks sugulus otseliinis või külgnevas liinis, ühe partneri varasem süüdimõistmine teise partneri abikaasa mõrvas või mõrvakatses, on laiendatud ka vabaabielus olevatele paaridele. Mittekvalifitseeruvad paarid moodustavad lisaks abielus ja vabaabielus olevatele paaridele kolmanda kategooria. 2001. aasta määruse puhul omab peamist tähtsust see, et see muutis eelmist vabaabielu käsitletavat määrust, kohaldades seda nüüd ka samasoolistele vabaabielus olevatele paaridele. Sellega anti samasoolistele paaridele samasugused õigused nagu need olid erisoost *de facto* kooselus olevatel paaridel, v.a ühine lapsendamise õigus. *De facto* kooselule ei laine paljud õigused, näiteks vabaabielu ei oma mingit mõju varalistele suhetele partnerite vahel, kellele kehtivad üldised võlaõiguslikud sätted. Samuti ei näe määrus ette pärimisõigust partneri surma korral. Juhul, kui testamendis ei ole teisiti määratud, käsitletakse partnereid kui vallalisi isikuid. Lahkumineku korral võib kohus määrata laenulepingu teise partneri nimele, võttes arvesse mõlema partneri vajadusi, laste huve ja muid faktoreid.⁹³ Samasooliste abielu jõustus 5. juunil 2010. Portugalis ei ole võimalik last ühiselt lapsendada ei mitteabielulises kooselus olevatel paaridel ega ka samasoolistel abielus olevatel paaridel.⁹⁴

2.1.6. Taani

Taani võttis aastal 1989 esimese riigina maailmas vastu samasooliste isikute registreeritud partnerluse seaduse. Registreeritud partnerlus andis samasoolistele paaridele peaaegu samasuguse õigusliku raamistiku nagu oli abielul. Seadus teenis peamiselt poliitilist eesmärki: ainus viis pakkuda homoseksuaalsetele paaridele täielikku sotsiaalset tunnustust, oli anda neile peaaegu samasugune õiguslik staatus nagu oli see ette nähtud abielus olevatele paaridele. Seadust kasutati vahendina ühiskonna hoiakute muutmiseks. Partnerlust said registreerida ainult samasoolised isikud. Seadusele kohaldus suuresti abieluseadus. Erinevalt abielule ei ole võimalik partnerlust sõlmida kirikus ning lapsendamise ja ühise hooldusõiguse kohta käiv ei rakendu.⁹⁵ Registreeritud partnerid on kohustatud üksteist vastastikku toetama ja ülal pidama. Neil on

⁹³ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 48-49.

⁹⁴ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 49.

⁹⁵ Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 417.

vastastikkune õigus pärimisele ja üks partner ei saa teist partnerit pärandist ilma jätta. Samuti on registreeritud partneritel samasugused õigused, mis puudutab maksusoodustusi ja sotsiaaltoetusi. Registreeritud partnerlus lõppeb abieluga sarnastel tingimustel.⁹⁶

Peale seaduse muudatust 1999. a võisid ka välisriigi kodanikud oma partnerlust registreerida, kui nad mõlemad on Taanis elanud vähemalt kaks aastat ja kui üks partneritest on Taani kodanik, siis residentsus ei olnud enam nõutud.⁹⁷ Samuti võis ka registreeritud partner oma partneri last lapsendada, seda küll alates lapse kolmandast elukuust, kuna selle ajani oli lapse biloogilisel isal võimalik isadus omaks võtta.⁹⁸

2006. aastal anti naistele, vaatamata nende perekonnaseisule, õigus kunstlikule viljastamisele. See tähendab, et kunstliku viljastamise õigus anti ka registreeritud partnerluses olevatele naistele. Alates 2010. aastast on registreeritud partnerluses olevatel paaridel täielikud lapsendamise õigused (lapsendamine oli võimalik ka väljastpoolt Taanit).⁹⁹

Samasooliste abielu seadus jõustus 15. juunil 2012. Seadus annab samasoolistele paaridele õiguse abielluda ja oma kooselu kiriklikult laulatada. Pastoritele jäeti seejuures õigus oma veendumuse põhjal homopaari laulatamisest keelduda.¹⁰⁰ Varasemalt registreeritud partnerlused jäävad kehtima, soovi korral võib need aga muuta abieluks. Uusi partnerlusi peale sooneutraalse abieluseaduse vastuvõtmist ei ole võimalik Taanis enam registreerida.¹⁰¹

⁹⁶ Pedersen, H.V.G., Lund-Andersen, I. Family Law in Denmark. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011, lk 71-72.

⁹⁷ Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 421.

⁹⁸ Rydström, J. (viide 92), lk 149.

⁹⁹ Jeppesen de Boer, C. G., Kronborg, A. National Report: Denmark. American University Journal of Gender Social Policy and Law 19, no. 1, 2011: 113-121, lk 119. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1466&context=jgspl>, 14.05.2015.

¹⁰⁰ Taani parlament seadustas luterlikus riigikirikus „homolaulatused“, 07.06.2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.meiekirik.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=2662&Itemid=5, 14.05.2015.

¹⁰¹ Legal recognition of Same-Sex Relationships, lk 1-2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.samesexrelationshipguide.com/~media/files/ssrguide/europe/legal-recognition-of-samesex-relationships--denmark.pdf>, 14.05.2015.

Taanis ei ole abielu kõrval muud õiguslikku regulatsiooni erisoolistele paaridele. Mitteabielulise kooselu lõppemisel tekkinud varalised vaidlused lahendatakse lähtudes alusetu rikastumise printsiibist.¹⁰²

2.1.7. Prantsusmaa

15. novembril 1999. a jõustus Prantsusmaal *Pacte Civil de Solidarité* (tsiviilõiguslik solidaarsuspakt, edaspidi solidaarsuspakt), mis reguleerib mitteabielulist kooselu. Enne solidaarsuspakti oli Prantsusmaal partnerluse seaduslikuks legaliseerimiseks abielu ja *concubinage* (kooselu), mis olid võimalikud vaid erisoost partneritele.¹⁰³ Solidaarsuspakti reguleeriv tsiviilkoodeksi (CodeCivil) uus artikkel 515-1 defineerib registreeritud partnereid kui kahte sama- või vastassoost täiskasvanut, kes sõlmivad siduva lepingu nende ühise elu organiseerimiseks. Samuti viidi tsiviilkoodeksi sisse artikkel 515-8, mis definineerib kooselu – kooselu on *de facto* suhe kahe sama- või vastassoost isiku vahel, kes elavad paarina ja mida iseloomustab ühine elu pakkudes neile stabiilsust ja järjepidevust. Lapsendamise õigus puudub nii hetero- kui ka homoseksuaalstel registreeritud paaridel, samuti ei leiene neile toitjakaotuspension. Solidaarsuspaktis võib kokku leppida vararežiimis. Automaatselt kohaldub range lahusvara süsteem, kuid partnerid võivad valida ka ühisvara süsteemi, mille kohaselt on kogu vara ühiselt omandatud.¹⁰⁴

Solidaarsuspakti sõlmimiseks peavad partnerid olema vähemalt 18-aastased ja ei tohi olla abielus või seotud teise paktiga. Samuti ei ole pakti võimalik sõlmida lähisugulasega. Pooled peavad registreerima lepingu sõlmimisele suunatud ühise tahteavalduse oma elukohajärgse kohtu juures (*Tribunal d'instance*) või välisriigis Prantsusmaa konsulaadis (sellisel juhul peab vähemalt üks partneritest omama Prantsuse kodakondsust).¹⁰⁵ Tsiviilkoodeksi artikkel 515-4¹⁰⁶ ütleb, et partnerid on kohustatud üksteist vastastikku ja rahaliselt toetama. Vastastikuse abistamise määr on proportsionaalne partneri sissetulekuga, v.a juhul, kui on teisiti kokku lepitud. Partnerid on

¹⁰² Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 425.

¹⁰³ *Op. cit.*, lk 475.

¹⁰⁴ Waaldijk, K. More or less together (viide 77), lk 94.

¹⁰⁵ Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 485.

¹⁰⁶ Code civil. Version consolidée au 22 mars 2015. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000028748096&cidTexte=LEGITEXT000006070721>, 15.05.2015.

kolmandate isikute suhtes solidaarvõlgnikud selliste võlgade puhul, mis on võetud igapäevaelu vajaduste ja ühise elukoha kulude katmiseks, v.a juhul, kui tehtud kulutused on ilmselgelt ülemäärased. Teineteise järel on võimalik pärida vaid testamendi või pärimislepingu olemasolul. Pakt lõppeb kas ühise avaldusega elukohajärgsele kohtule, vähemalt ühe partneri abielu sõlmimisega, partneri surmaga või automaatselt 3 kuud pärast sellekohase ühepoolse tahteavalduse esitamist. Täpsed õigused ja kohutused määratakse kindlaks lepingu sõlmimisel.¹⁰⁷

Sooneutraalne abieluseadus jõustus 18. mai 2013, sellega tagati ka võimalus ühiselt lapsi lapsendada. Peale sooneutraalse abieluseaduse jõustumist on Prantsusmaal Hollandiga sarnane olukord, kus nii eri- kui ka samasoolistel paaridel on võimalik valida kolme variandi vahel: abielu, seaduslikult reguleeritud mitteabieluline kooselu (registreeritud partnerlus Taanis ja *Pacte Civil de Solidarité* Prantsusmaal) ning registreerimata kooselu (*concubinage*). Kuigi Hollandis on registreeritud partnerlus abielu institutsioonile vägagi sarnane, on abielu oluliselt erinev tsiviilõiguslikust solidaarsuspaktist Prantsusmaal.¹⁰⁸

2.1.8. Suurbritannia

Suurbritannias jõustus tsiviilpartnerluse seadus (Civil Partnership Act 2004)¹⁰⁹ 5. detsembril 2005. 21. detsembril leidsid Inglismaal ja Walesis aset esimesed registreeritud tsiviilpartnerlused.¹¹⁰ Tsiviilpartnerluse seaduse sissejuhatava osa paragrahvis 1 antakse tsiviilpartnerluse definitsioon, mis ütleb, et tsiviilpartnerlus on kahe samasoolise isiku vaheline suhe, mis tekib, kui isikud registreerivad end teineteise tsiviilpartneritena Inglismaal või Walesis,

¹⁰⁷ Wintemute, R., Andenaes, M. (viide 70), lk 485-487.

¹⁰⁸ Wong, A.C.W. Marriage and Non-marital relationships – Constructing a Complementary Hierarchy Through a Comparative Study. *Revue libre de Droit*, 2014, p 1-25, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.revue-libre-de-droit.fr/articles/ARTHUR%20C.W%20WONG%20Marriage%20and%20Non-marital%20relationships%20%E2%80%93%20Constructing%20a%20Complementary%20Hierarchy%20Through%20a%20Comparative%20Study.pdf>, 14.05.2015.

¹⁰⁹ Civil Partnership Act 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/contents>, 15.05.2015.

¹¹⁰ Richards, S. *Civil Partnerships and Marriage (Same Sex Couples) Act 2013*. Brighton: Emerald Publishing, 2014, lk 5.

Šotimaal, Põhja-Iirmaal või väljaspool Ühendkuningriiki Briti konsulaadis.¹¹¹ Sellest tulenevalt on seadus jagatud osadeks, mis käsitleb Inglismaad ja Walesi seaduse 2. osas, Šotimaad 3. osas ja Põhja-Iirimad 4. osas. Seadus tagab samasoolistele paaridele (alates 16.ndast eluaastast) nende suhte õigusliku tunnustamise. Tsiviilpartneritel on abieluga sarnased õigused ja kohustused, nende seas maksusoodustused (k.a pärandimaks), tööst ja pesnionist tulenevad soodustused, õigus lastetoetusele, kohustus üksteise eest hoolitseda, ühine vanemlik vastutus, pärimisõigus, hüvitis partneri surma puhul, abielupaariga sarnane kohtlemine elukindlustuse puhul, kaitse koduvägivalla eest.¹¹²

Seaduse teise osa peatükk 1 annab ülevaate registreerimise käigust. Tsiviilpartnerlust saavad sõlmida ainult samasoolised paarid ning nad ei tohi olla juba kehtivas tsiviilpartnerluses või abielus. Samuti ei tohi olla nad suguluses ja kui kumbki on alla 18-aastane on partnerluse registreerimiseks vaja vanema või järelevaataja nõusolekut. Registreerimine leiab aset asutuses, mis vastutab sünni, surma ja abielude registreerimise eest. Residentsus on nõutud niipalju, et paar saab Inglismaal ja Walesis oma partnerlust registreerida, kui nad mõlemad on elanud seal enne soovi avaldamist vähemalt seitse päeva järjest. Soovi korral võib kumbki partneritest oma partneri perekonnanime vastu vahetada.¹¹³

30. detsembril 2005. aastal jõustunud adopteerimise ja laste seaduse (Adoption and Children Act 2002¹¹⁴) muudatus annab tsiviilpartneritele õiguse ühiselt lapsi adopteerida. Lisaks sellele tekib tsiviilpartnerluse ühel poolel kokkuleppel teise poolega vanemlik vastutus oma partneri laste eest. Samuti on vanemlikku vastutust võimalik taotleda kohtu kaudu. Tsiviilpartnerid on kohustatud hoolitsema nii üksteise kui ka laste eest.¹¹⁵

Tsiviilpartnerlus lõpeb ainult surma, lahutuse või kehtetuks tunnistamisega. Peale abieluseaduse jõustumist lisandus lisaks eelnimetatule uus tingimus, mis ütleb, et tsiviilpartnerlus lõpeb ka

¹¹¹ Civil Partnership Act 2004 (viide 109).

¹¹² Richards, S. (viide 110), lk 5-6.

¹¹³ *Op. cit.*, lk 6-9.

¹¹⁴ Adoption and Children Act 2002. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>, 15.05.2015.

¹¹⁵ Richards, S. (viide 110), lk 14.

partnerluse muutmisel abieluks.¹¹⁶

Samasooliste abieluseadus (Marriage (Same Sex Couples) Act 2013)¹¹⁷ jõustus Ühendkuningriigis 13. märtsil 2014. 29. märtsil 2014 leidsid aset esimesed abielud Inglismaal ja Walesis. Enne seda sõlmitud tsiviilpartnerlused on võimalik muuta abieluks. Seaduse peamine eesmärk on anda samasoolistele paaridele võimaluse abielluda, seda kas tsiviiltseremoonia või religioosse tseremoonia kaudu. Seadus tagab samasoolistele paaridele samasugused tingimused nagu on need erisooliste abielu puhul. Samasoolistel on nüüd oma suhte seadustamiseks kaks võimalust: registreeritud tsiviilpartnerlus ja abielu.¹¹⁸

Šotimaal sai samasooliste abieluseadus (Marriage and Civil Partnership (Scotland) Act 2014) kuningliku nõusoleku 12. märtsil 2014. Esimesed tseremooniad leidsid aset 31. detsember 2014.¹¹⁹ Põhja-Irimaal puudub samasoolistel paaridel endiselt võimalus abielluda.¹²⁰

2.1.9. Soome

Registreeritud partnerluse seadus jõustus Soomes 1. märtsil 2002. Soome oli viimane Põhjamaa, kus registreeritud partnerluse seadus vastu võeti.¹²¹ Registreeritud partnerlusele ei kohaldu erinevalt abielule näiteks põlvnemine isast ning samuti ei ole võimalik registreeritud kooselus oleval paaril automaatselt võtta partneri nime ühiseks perekonnanimeks. Perekonnanime muutmist võib siiski taotleda magistraadist. Kui varem said last ühiselt lapsendada ainult abielupaarid (individuaalselt oli see võimalik nii registreeritud partnerluses olevatele isikutele kui ka mitteabielulises kooselus olevatele isikutele), siis ei olnud see esialgu võimalik

¹¹⁶ Richards, S. (viide 110), lk 19.

¹¹⁷ Marriage (Same Sex Couples) Act 2013. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/contents>, 15.05.2015.

¹¹⁸ Richards, S. (viide 110), lk 97, 99.

¹¹⁹ Marriage and Civil Partnership (Scotland) Bill. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.scottish.parliament.uk/parliamentarybusiness/Bills/64983.aspx>, 15.05.2015.

¹²⁰ Northern Ireland Assembly rejects same-sex marriage. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pinknews.co.uk/2015/04/27/northern-ireland-assembly-rejects-same-sex-marriage/>, 15.05.2015.

¹²¹ Rydström, J. (viide 92), lk 66.

registreeritud partneritel ega ka elukaaslastel.¹²² See piirang kaotati 15. mail 2009, kui registreeritud homoseksuaalsetel paaridel lubati peresiseselt lapsendada.¹²³

Aastal 2014 võeti vastu sooneutraalne abieluseadus, mis annab samasoolistele paaridele õiguse sõlmida abielu. Seadus pole veel jõustunud ning samuti puuduvad rakenduslikud aktid. Parlament kiitis sooneutraalse abieluseaduse heaks 28. novembril 2014 105 poolt- ja 92 vastuhäälega. Seadus jõustub 1. märtsil 2017.¹²⁴

2.1.10. Luksemburg ja Iirimaa

Luksemburgis jõustus samasooliste partnerluse seadus (*partenariat* – PACS) 1. novembril 2004. Partnerlust saavad registreerida nii sama- kui erisoost paarid. Õigused ja kohustused on suurel määral samad mis abielu puhul, v.a ühine lapsendamise õigus. Sooneutraalne abieluseadus jõustus 1. jaanuaril 2015. Samasoolistel on täielikud lapsendamise õigused.¹²⁵

Iirimaal jõustus tsiviilpartnerluse seadus 1. jaanuaril 2011. Samasooliste abieluseadus võeti vastu 22. mail 2015. a – seadus ei ole veel jõustunud. Tsiviilpartnerluse seadus kaotab kehtivuse, kui uus abieluseadus jõustub. Uue abieluseaduse jõustumiseni registreeritud partnerlused jäävad kehtima.¹²⁶

2.2. Registreeritud partnerlus

2.2.1. Saksamaa

Saksamaal on samasoolistel võimalik ainult oma partnerlust registreerida, abiellumise võimalus

¹²² Waaldijk, K. More or less together (viide 77), lk 80, 82 ja 86.

¹²³ LGBT rights in Finland. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_in_Finland#Adoption_and_family_planning, 14.05.2015.

¹²⁴ Soome president kiitis heaks sooneutraalse abieluseaduse. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://uudised.err.ee/v/valismaa/4617648b-7562-499b-9a15-c3db0d23e6f1>, 14.05.2015.

¹²⁵ Same-sex marriage in Luxembourg. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_marriage_in_Luxembourg, 25.05.2015

¹²⁶ Recognition of same-sex unions in the Republic of Ireland. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_the_Republic_of_Ireland, 25.05.2015.

on välistatud. Partnerlusseadus võeti Saksamaal vastu 2001. aastal. Seaduse eesmärk oli kaotada samasooliste paaride diskrimineerimine (diskrimineerimine seksuaalse sättumuse alusel), seejuures jäeti abiellumise õigus heteroseksuaalsetele.¹²⁷

Registreeritud kooseluseaduse (LPartG) § 1 näeb kõnealuse kooselu vormi ja sõlmimise tingimuste kohta ette, et kaks samasoolist isikut sõlmivad kooselu, kui nad avaldavad vastastikku, isiklikult ning ühel ajal kohal viibides soovi koos elada (kooselupartnerid). Kooselusoovi ei või avaldada tingimuslikult või tähtajaliselt.¹²⁸ Kooselusoov omandab õigusjõu, kui see on avaldatud pädevas asutuses (registreerimisbüroos). Kooselu registreerimist välistavad asjaolud on sätestatud LPartG paragrahvi 1 lõikes 3. Kooselu ei saa sõlmida alaealisega või isikuga, kes juba on partnerlussuhtes või abielus teise inimega. Samuti ei ole see võimalik otsejoones sugulasega ja enda õe, venna, poolõe või poolvennaga. Kooselu on võimalik registreerida vaatamata rahvusele, juriidilisele aadressile või alalisele elukohale. Ka välisriigi kodanikud, kelle alaline elukoht on välismaal, võivad oma partnerlust Saksamaal registreerida. Kooselu partnerid võivad võtta sama perekonnanime ja kui partnerlus lõppeb, saab kooselu partner jätta sama perekonnanime. Soovi korral on aga võimalik ka oma vana nimi tagasi saada.¹²⁹

Partnerluse sõlmimisega kaasnevad õiguslikud tagajärjed – kooselupartnerid peavad teineteist toetama ja abistama. Vastavalt LPartG paragrahvile 5 on kooselu partnerid vastastikku kohustatud oma tööga ja varaga perekonda ülal pidama. Peale 2005. aasta seaduse muudatust astuvad partnerid partnerluse sõlmimisel samasugusesse seadusjärgsesse varasuhtesse (*Zugewinnngemeinschaft*) nagu abikaasad abielu sõlmimisel, millele kohalduvad tsiviilseadustiku paragrahvid 1363-1390 (LPartG § 6). Kui abielupaaril on lapsi ainult ühiselt võimalik lapsendada, siis selline võimalus puudub samasoolistel partnerlussuhtes olevatel paaridel. Küll aga on lubatud oma partneri last lapsendada.¹³⁰

¹²⁷ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 189.

¹²⁸ Act on Registered Life Partnerships of 16 February 2001 (Federal Law Gazette I p. 266), last amended by Article 2 of the Act of 20 June 2014 (Federal Law Gazette I p. 786). Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_lpartg/englisch_lpartg.html#p0009, 15.05.2015.

¹²⁹ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 190-191.

¹³⁰ *Op. cit.*, lk 191-192.

Kooselu partnerlust saab avalduse alusel lõpetada üksnes kohtuotsusega. Partnerluse lõppemise tagajärjed on põhimõtteliselt samagused, nagu on need lahutuse puhul. Surma puhul on partnerid üketeise pärijateks. Mitteabielulist kooselu ei ole Saksamaal reguleeritud. Kooselu kestel ja lõppemisel ei ole partneritel üksteise suhtes ülepidamiskohustust. Ainus erand puudutab ühiseid lapsi, mis on reguleeritud tsiviilseadustiku paragrahviga 16151.¹³¹

2.2.2. Tšehhi Vabariik

Tsiviilpartnerluse seadus jõustus Tšehhis 1. juulil 2006. Partnerlust saavad registreerida ainult kaks isikut samast soost. Partnerid peavad olema vähemalt 18 aastat vanad, kellest vähemalt üks on Tšehhi kodanik. Kuna tsiviilpartnerlusele laienevad põhiliselt varalised tagajärjed (õigus teineteist esindada, ülalpidamiskohustus ja pärimisõigus), siis sarnaneb see rohkem lepingule kui abielule. Registreeritud partnerid on esimese järjekorra pärijad. Registreeritud partneritel puudub lapsendamise võimalus. Partneritel ei ole truuduse kohustust ja samuti puudub neil võimalus teise partneri perekonnanimele. Partnerlus lõppeb surma või kohtuotsusega.¹³²

2.2.3. Sloveenia

Sloveenias on samasoolistel paaridel partnerlust võimalik sõlmida alates 23. juulist 2006. a. Algul ei olnud partnerid üksteise seaduslikud pärijad, kuid see muutus 2009. aastal. Registreeritud partneritel samasugune õiguslik raamistik nagu on see abielu puhul, v.a lapsendamine. Partnerlust on võimalik registreerida ainult samasoolistel paaridel, mõlemad partnerid peavad olema vähemalt 18 aastat vanad ning vähemalt üks partneritest peab omama Sloveenia kodakondsust. Tsiviilpartneritel on õigus toimetulekutoetusele ja ülalpidamisele, õigus ühisomandis olevale varale ja varasuhte reguleerimisele, õigus pärida surnud partnerilt ühisomandis olevat vara ja õigus saada informatsiooni haige elukaaslase tervise kohta ning neil õigus haiglakülastusele.¹³³

2.2.4. Ungari

Ungaris on kasutusel termin „elukaaslased“, kuigi seadusandluse ees on tegemist suhteliselt õigustühise mõistega. Antud mõiste muutub oluliseks aga pärast ühe elukaaslase surma ja on

¹³¹ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 193-194.

¹³² *Op. cit.*, lk 61-62.

¹³³ *Op. cit.*, lk 62-63.

seotud peamiselt vara pärimisega. Sellisel juhul on oluline, et elukaaslased oleksid moodustanud ühise majandusliku üksuse ja et nad oleksid elanud koos ühise leibkonnana.¹³⁴

1. juulil 2009. a jõustus registreeritud kooseluseadus, mis on mõistelt samaväärne registreeritud partnerlusega. Partnerlust saavad registreerida kaks isikut samast soost. Tseremoonia läbiviimisel peab kohal olema kaks tunnistajat. Kooselu registreerimisega kaasnevad samasugused õigused ja kohustused nagu on need abielu puhul. Mõned erinevused siiski on. Registreeritud kooselus oleval paaril puudub võimalus ühiselt lapsi lapsendada, samuti puudub neil kuntsliku viljastamise võimalus ning partnerid ei saa võtta ühist perekonnanime.¹³⁵

2.2.5. Austria

Austrias on samasooliste *de facto* partnerlus võimalik 2003. aastast. Mitteregistreeritud kooselu andis samasoolistele paaridele samasugused õigused nagu on mitteabielulises kooselus olevatel erisoolistel paaridel. 1. jaanuarist 2010 jõustus registreeritud partnerluse seadus. Alates 1. augustist 2013 on samasoolistel võimalik oma partneri last lapsendada.¹³⁶

2.2.6. Malta

Maltal on võimalik samasoolistel partneritel oma partnerlust registreerida (*Civil Union*) alates 17. aprillist 2014. Partneritel on samasugused õigused ja kohustused nagu on abielus olevatel paaridel, k.a ühine lapsendamise õigus.¹³⁷

2.2.7. Ülejäänud riigid

Itaalias ja Kreekas ei ole samasoolistel (veel) võimalik partnerlust ega abielu sõlmida, kuigi selle poole on püüeldud.¹³⁸ Samuti ei ole samasooliste paaride suhted reguleeritud Slovakkias, Poolas, Rumeenias, Bulgaarias ja Balti riikidest Lätis ja Leedus.¹³⁹

¹³⁴ Kutsar, D. (viide 3), lk 42.

¹³⁵ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 60-61.

¹³⁶ Recognition of same-sex unions in Austria. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Austria, 25.05.2015.

¹³⁷ Recognition of same-sex unions in Malta. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Malta, 25.05.2015.

¹³⁸ Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (viide 86), lk 50.

¹³⁹ *Op. cit.*, lk 64.

3. KOOSLUSEADUS

3.1. Kooseluseaduse eelnõu menetlemine

Seaduseelnõu 650SE jõudis Riigikogu ette esimest korda 2014. aasta aprillis ning selle algatajaks oli 40 parlamendiliiget Riigikogu Reformierakonna, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna ja Keskerakonna fraktsioonide seast. Esimene lugemine lõppes 19. juuni 2014. a varahommikul. Eelnõu tagasilükkamist pooldas 32 Riigikogu liiget, vastu oli 45 saadikut. Seaduseelnõu teine lugemine oli planeeritud 7. oktoobrile 2014. a, kuid seoses Isamaa ja Res Publica Liidu ettepanekuga panna seaduseelnõu rahvahääletusele, jäi arutelu pooleli ning hääletamine lükkus järgmisesse päeva. 8. oktoobril 2014. a hääletas Riigikogu seaduseelnõu rahvahääletusele panemise maha 35 poolt- ja 42 vastuhäälega. Seejärel toimuski seaduseelnõu teine lugemine, mille käigus hääletati läbi 23 muudatusettepanekut. Seaduseelnõu lõpphääletus toimus 9. oktoobril 2015. a. Kooseluseadus võeti Riigikogus vastu napi häälteenamusega. Hääled jagunesid 40 poolt ja 38 vastu, hääletamata jättis 10 saadikut. Vaid loetud tunnid peale seaduse vastuvõtmist Riigikogus kuulutas President Toomas Hendrik Ilves Kooseluseaduse välja. Seadus jõustub 1. jaanuaril 2016, mis ajaks peaksid vastu võetud olema ka seaduse rakendusaktid.¹⁴⁰

Tõsiasi on, et lõputöö koostamise hetkel on kooseluseadus ise küll jõustunud, kuid puuduvad rakendusaktid. Parlamentaarne töö seaduse reaalse rakendamise jaoks vajalike õigusaktide väljatöötamiseks saab olema keeruline. Kooseluseaduse enda vastuvõtmiseks oli vaja Riigikogu lihtenamust, kuid mitmete seaduse jõustamiseks vajalike rakendusaktide vastuvõtuks on tarvis Riigikogu täiskoosseisu häälteenamust, mis on 51 häält või rohkem.

¹⁴⁰ Kooseluseadus. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://et.wikipedia.org/wiki/Kooseluseadus>, 13.05.2015.

3.2. Ülevaade kooseluseaduse regulatsioonidest

Kooseluseaduse¹⁴¹ reguleerimisalasse kuulub kooselulepingu sõlmimise kord, registreeritud elukaaslaste õigused ja kohustused ning kooselulepingu lõppemise alused. Lisaks viidatakse kooseluseaduses võimalikele valdkondadele, milles registreeritud elukaaslased saavad lisaks seaduses sätestatud õigustele ja kohustustele kokku leppida. Kooselulepingu sõlmimine on kujundatud lepingu- ja registreeringupõhise mudeli segaversioonina. Lepingut tõestab notari, kellel on piisavad õigusteadmised lepingu koostamiseks ning kes tagab poolte õiguste kaitse nõustamis- ja selgitamisfunktsiooni täites. Kooseluleping ja lepingus valitud varasuhte kantakse registrisse.¹⁴²

3.2.1. Kooselulepingu sõlmimine

Kooseluleping sõlmitakse notariaalselt tõestatud vormis, mis tähendab, et kooselulepingut sõlmida soovivad isikud peavad selleks notari poole pöörduma. Vorminõude sätestamise eesmärk on kaitsta mõlema lepingupoolte huve ja tagada, et pooled saavad adekvaatselt aru, millised õiguslikud tagajärjed kooseluleping kaasa toob. Samuti on vajalik, et notari aitaks pooltel otsustada, kas lisaks seaduses toodule, soovivad pooled kokku leppida ka näiteks kooselulepingu järgses ülalpidamiskohustuses, teha vastastikuse testamendi või sõlmida hoopis pärimislepingu. Notariaalse tõestamise vorminõue täidab nii hoiatus- kui ka nõustamisfunktsiooni.¹⁴³ Mõlemad kooselulepingut sõlmida soovivad pooled viibivad notari juures ühel ajal ja väljendavad isiklikult tahteavaldusega, et nad soovivad kooselulepingut sõlmida. Kooselulepingu sõlmimise tahteavaldus ei või olla tingimuslik. Isiklikkuse nõue tähendab, et kooselulepingut ei saa sõlmida esindaja vahendusel.¹⁴⁴ Kooselulepingu andmed kantakse rahvastikuregistrisse perekonnaseisutoimingute seaduses sätestatud korras ning poolte varasuhte valik kantakse varasuhteregestrisse varasuhteregestri seaduses sätestatud korras. Notari kontrollib, kas kooselulepingu sõlmimise eeldused on täidetud ning lepingu sõlmimist välistavad asjaolud puuduvad:

¹⁴¹ Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.

¹⁴² Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde (viide 18), lk 5.

¹⁴³ *Op. cit.*, lk 11.

¹⁴⁴ *Op. cit.*, lk 6.

- 1) Kooselulepingu saavad sõlmida kaks teovõimelist ja täisealist füüsilist isikut, kellest vähemalt ühe elukoht on Eestis. Piiratud teovõimega täisealine isik saab kooselulepingu sõlmida üksnes juhul, kui ta saab piisavalt aru kooselulepingu õiguslikest tagajärgedest. Olulise nüansina sätestatakse, et kooselulepingu sõlmimise lubadus ei anna alust kooselulepingu sõlmimise nõudeks ega kahju hüvitamise nõudeks juhul, kui lubadust ei täideta. Eelnevalt sätestatud kõrvalekalduv kokkulepe on tühine.
- 2) Kooselulepingu sõlmimist välistavad asjaolud teenivad õigusselguse tagamise ja suhete komplitseerituse vältimise eesmärki.¹⁴⁵ Kooselulepingut ei saa sõlmida isikud, kes on kooselulepingu sõlmimise ajal juba kehtivalt abielus või kellel on kehtiv kooseluleping. Kooselulepingut ei saa sõlmida ka isikud, kes on otsejones ülenejad või alanejad sugulased. Samuti ei saa isik lepingut sõlmida enda õe, venna, poolõe või poolvennaga. Välistatud on lepingu sõlmimine ka isikute vahel, kes bioloogiliselt üksteisest ei põlvne, kuid kelle põlvnemine on juriidiline (lapsendamine), näiteks lapsendaja ja lapsendatav. Sealjuures ei kao bioloogilisest sugulusest tulenev takistus kooselulepingu sõlmimiseks ära siis, kui bioloogilistest sugulastest üks lapsendatakse.

Esimese peatüki teises jaos määratakse kindlaks, millised õiguslikud tagajärjed kaasnevad, kui esineb mõni kehtetuks tunnistamise alus. Kui kooselulepingu kehtetuks tunnistamise kohtuotsus on jõustunud, on kooseluleping tühine algusest peale. Tühised on ka kooselulepinguga seonduvad tehingud, mida registreeritud elukaaslane ei oleks eelduslikult teinud, kui kooselulepingut ei oleks sõlmitud. Kui pooltevahelistest suhetest ei tulene teisiti, kohaldatakse nende varalistele suhetele seltsingu kohta sätestatud.

3.2.2. Registreeritud elukaaslaste õigused ja kohustused kooselulepingu kestel

Registreeritud elukaaslaste õigusi ja kohustusi reguleerivad kooseluleping ja seadus, sealhulgas kohalduvad tagajärjed, mida registreeritud elukaaslased kooselulepingus omavahelisel kokkuleppel täiendavalt reguleerinud on. Kooselulepingu sõlmimisega kohustuvad registreeritud elukaaslased teineteist vastastikku toetama ja ülal pidama, neil on teineteise suhtes võrdsed õigused ja kohustused. Nad korraldavad kooselu ühiselt, pidades silmas teineteise heaolu ning vastutades teineteise ees kooseluga seotud kohustuste täitmise eest. Välismaal registreeritud kooselu loetakse Eestis kehtivaks vastavalt rahvusvahelise eraõiguse seaduses sätestatule.

¹⁴⁵ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde (viide 18), lk 6.

Kooselulepingu sõlminud isik ei saa samaaegselt sõlmida abielu, ainus erand on tehtud registreeritud elukaaslaste omavahel abielu sõlmimisele, mil kooseluleping samuti lõpeb, kuid koos abielu sõlmimisega. Kuna homoseksuaalsetel paaridel puudub võimalus abielu sõlmida, siis kohaldub see säte vaid heteroseksuaalsetele paaridele. Kooselulepingu sõlmimise notariaalse tõestamise nõue tagab registreeritud elukaaslastele õiguste ja kohustuste arusaadavuse. Kooselulepingus ette nähtud ülalpidamiskohustus, mis käsitleb ülalpidamisena nii varalisi kui ka tegevuselisi panuseid, aitab tagada kooselu nõrgema poole kaitse ning tagab pooltele paindlikkuse kooselu korraldamisel. Ülalpidamiskohustust saab mitte üksnes rahaliste panustega, näiteks registreeritud elukaaslaste töötasuna saadava rahaga, vaid arvesse võetakse ka registreeritud elukaaslaste vara kasutamist või tegevusega antud panuseid. Näiteks võivad registreeritud elukaaslaste omavahelised suhted korraldada ka nii, et üks registreeritud elukaaslane töötab ja panustab ülalpidamisse rahaliselt töötasu näol. Samas teine registreeritud elukaaslane täidab ülalpidamiskohustust majapidamistöõde tegemisega või annab näiteks talle kuuluva korteri ka registreeritud elukaaslase kasutusse. Kooseluseaduses on ette nähtud, et registreeritud elukaaslastel on ülalpidamiskohustus kooselulepingu kehtivuse ajal. See tähendab, et kui registreeritud elukaaslased muul viisil kokku ei lepi, lõpeb ülalpidamiskohustus kooselulepingu lõppemisega.¹⁴⁶ KooS § 9 lõigetes 3-5 on viidatud registreeritud elukaaslaste võimalusele kooselulepingus kokku leppida ka kooselulepingujärgses ülalpidamiskohustuses ja määrata selle suurus, samuti võivad nad hoopis kooselulepingus kokku leppida, et kooselu lõppemisel kohaldatakse ülalpidamiskohustusele PKS 5. peatüki 2. jaos lahutatud abikaasa ülalpidamise kohta sätestatud.

KooS § 11 näeb ette, et registreeritud elukaaslaste huvides tehtud tavapäraste tehingute eest vastutavad mõlemad registreeritud elukaaslased, olenemata sellest, et lepingu sõlmis näiteks üksnes üks registreeritud elukaaslane või et tulenevalt valitud lahusvararežiimist nad üldiselt vastutust ei jaga. Sõltumata varasuhte valikust on registreeritud elukaaslased kooselu korraldamiseks või tavapäraste vajaduste katmiseks tehtavate tehingute puhul vastavalt solidaarvõlausaldajad või solidaarvõlgnikud. Seda juhul kui tehingu suurus ei ületa registreeritud elukaaslaste elamistingimuste kohast mõistlikku määra. Kooseluseaduse § 12 sätestab, et registreeritud elukaaslane vastutab teise registreeritud elukaaslase võetud kohustuse täitmise eest niivõrd, kuivõrd registreeritud elukaaslane võib teda esindada või teda oma toimingutega

¹⁴⁶ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde (viide 18), lk 6.

kohustada. S.t, et registreeritud elukaaslaste valitud varasuhte liigist olenevalt on erinevad võimalused, mil määral üks pool saab tehingu teha iseseisvalt ning mil määral on vajalik, et registreeritud elukaaslased teeksid tehingu ühiselt. Näiteks valitsevad pooled varauhisuse puhul vara ühiselt, samas eeldatakse teise poole nõusolekut vallasasjade ja õigustega tehtavate tehingute puhul.¹⁴⁷

Registreeritud elukaaslased peavad kooselulepingust tulenevaid kohustusi täites ilmutama teineteise vastu niisugust hoolt, nagu nad rakendavad oma asjades. Kooseluseaduses käsitletakse ühise eluasemena eluruumi, kus registreeritud elukaaslased tavapäraselt elavad.

KooS § 15 reguleerib küsimusi, mis seonduvad registreeritud elukaaslaste lastega. Registreeritud elukaaslastel ei teki kooselulepingu sõlmimisega teise registreeritud elukaaslase lapse suhtes hooldusõigust. Käesolev säte viitab teise poole võimalusele reguleerida teise registreeritud elukaaslase lapsega suhtlemise õigust või laps lapsendada. KooS sätestab, et registreeritud elukaaslasel, kes ei ole teise registreeritud elukaaslase lapse vanem, on õigus suhelda teise registreeritud elukaaslase lapsega perekonnaseaduse § 143 lõike 4 alusel. Kooselulepingu kehtivuse ajal võib registreeritud elukaaslane lapsendada ainult teise registreeritud elukaaslase lapse perekonnaseaduse 2. osa 11. peatükis sätestatud korras. Sellega on lapse huvid paremini kaitstud siis, kui õigussuhted isikutega, kes faktiliselt tema kasvatamises osalevad, on reguleeritud. Käesolevas sättes on esikohale seatud lapse huvid ja lähtudes õigusselguse tagamise vajadusest, on peetud faktiliselt eksisteeriva olukorra õiguslikku reguleerimist vajalikuks. Arvesse on võetud muu hulgas seda, et kehtiva õiguse kohaselt saab samasoolise või erisoolise partneriga koos elav isik lapsendamise eelduste täitmisel lapse üksinda lapsendada – sel juhul jääb aga reguleerimata lapse õigussuhe teda lapsendanud isiku elukaaslasega ning lapse õiguslik staatus ei lähe sel juhul kokku tema faktilise staatusega. Käesoleva sätte eesmärk on anda sellistel juhtudel võimalus lapse huvide paremaks tagamiseks ja suurema selguse loomiseks. Kui registreeritud elukaaslane lapsendab teise registreeritud elukaaslase lapse, omandab laps registreeritud elukaaslaste ühise lapse õigusliku staatuse sarnaselt PKS-s sätestatud analoogsetele olukordadele (PKS § 161).¹⁴⁸

¹⁴⁷ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde (viide 18), lk 19.

¹⁴⁸ *Op. cit.*, lk 20.

Üheks suurimaks ootuseks, mis ühiskonnal kooseluseaduse vastuvõtmisel oli, puudutas varasuheteid. Varasuhete reguleerimist peeti ühtviisi tähtsaks nii samasooliste kui erisooliste paaride puhul. Kooseluseaduse § 16 lg 1 kohaselt valivad registreeritud elukaaslased kooselulepingu sõlmimisel varasuhete perekonnaseaduse 1. osa 4. peatüki 2. jaos toodud varasuhete liikide hulgast. S.t, et kooselu registreerida soovivad isikud peavad valima ühe kolmest vararežiimist: varaühisus, vara juurdekasvu tasaarvestus, varalahusus.¹⁴⁹ Varasuhete liikide kohta sätestatud kohaldatakse, arvestamata viiteid perekonnaseaduse 1. osa 3. peatükis sätestatud abielu üldistele õiguslikele tagajärgedele. KooS lubab registreeritud elukaaslastel omavahelise lepinguga seaduses esitatud varasuhetest kõrvale kalduda, arvestades PKS 4. peatüki 3. jaos abieluvaralepingu kohta sätestatud. S.t, et registreeritud elukaaslased võivad muuta valitud varasuhet: kui nad näiteks alguses valisid varaühisuse varasuhete, on neil võimalus kooselulepingu kehtivuse ajal kokkuleppel otsustada hoopis näiteks varalahusususe kasuks. Samuti saavad registreeritud elukaaslased täpsustada valitud varasuhete raames üksikküsimusi, näiteks määrata, et mingi ese ei kuulu nende ühisvarasse, vaid hoopis ühe registreeritud elukaaslase lahusvarasse.¹⁵⁰ Kooselulepingu sõlmimisel kantakse varasuhete valik varasuhteregestrisse varasuhteregestri seaduses sätestatud korras.

3.2.3. Kooselulepingu lõppemine

Kooseluleping lõpeb, kui registreeritud elukaaslane sureb, registreeritud elukaaslased sõlmivad omavahel abielu või kooseluleping lõpetatakse. Registreeritud elukaaslase surma korral on lepingu lõppemise aeg registreeritud elukaaslase surma hetk ja registreeritud elukaaslaste omavahel abielu sõlmimisel abielu sõlmimise hetk. Kohtus kooselulepingu lõpetamise korral on lõppemise aeg päev, mil kohtuotsus jõustub ning notari juures kooselulepingu lõpetamise korral kooselulepingu lõpetamise kande jõustumine. Kooselulepingu saab lõpetada poolte kokkuleppel notari juures või vaidluse korral kohtus. Kokkuleppel lõpeb kooseluleping registreeritud elukaaslaste notariaalselt tõestatud kokkuleppe alusel. Registrisse tehakse kanded kooselulepingu lõppemise kohta.

Kooselulepingu lõppemisega kaasnevad seadusest ja kooselulepingust tulenevad tagajärjed. Kooselulepingu lõppemisel lõpevad ka kooselulepinguga seonduvad tehingud, mida

¹⁴⁹ Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 29.06.2014, 105.

¹⁵⁰ Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde (viide 18), lk 22.

registreeritud elukaaslane ei oleks eelduslikult teinud, kui kooselulepingut ei oleks sõlmitud. Kooselulepingu lõppemisel kohaldatakse perekonna eluaseme ja eluasemega seotud vara suhtes perekonnaseaduse §-des 68–70 sätestatud (seega jagatakse eluase ja eluasemega seotud vara otstarbekohaselt ning võrdselt, kokkuleppe mittesaavutamisel on mõlemal osapoolel õigus taotleda küsimuse lahendamist kohtumenetluses¹⁵¹).

Kooselulepingu lõppemisel säilib registreeritud elukaaslase suhtlusõigus teise registreeritud elukaaslase lapsega perekonnaseaduse § 143 lõike 4 alusel (ehk samadel alustel, nagu ka enne kooselulepingu lõpetamist).

Erijuhtum on kooselulepingu lõppemine registreeritud elukaaslaste omavahel abielu sõlmimisel, mil kokkulepped ja tehingud võivad küll lõppeda, kuid kooseluseadus annab ka võimaluse, et õigussuhted kestavad edasi, mis annab erisoolistele isikutele võimaluse lihtsustatud korras kooselulepingu abieluks n-ö ümber kujundada.

Kui surnuks tunnistatud registreeritud elukaaslane on elus, loetakse kooseluleping taastatuks, kui kumbki registreeritud elukaaslane ei ole vahepeal uuesti kooselulepingut sõlminud või abiellunud. Kooseluleping loetakse taastatuks pärast surnuks tunnistamise tühistamise kohtuotsuse jõustumist.

3.3. Võrdlus ja ettepanekud

Autor leiab, et kooseluseaduse eesmärk on eelkõige tagada samasoolistele isikutele täielikku sotsiaalset tunnustust nii nagu oli see näiteks Taanis. Ainsaks viisiks seda teha, on pakkuda samasoolistele paaridele peaaegu samasugust õiguslikku raamistikku nagu on see abielu puhul. Kuna abielu ja registreeritud kooselu on suhteliselt sarnased, siis kahtleb autor, kui palju rakendust leiab see erisooliste paaride seas. Kusjuures sarnaselt Eestile on registreeritud partnerlus sooneutraalne Prantsusmaal, Hollandis, Belgias, Hispaanias, Portugal ning Luksemburgis. Ülejäänud riigid on siiski võimaldanud partnerlusi registreerida vaid samasoolistel paaridel. Seda selle tõttu, et erisoost isikutel on võimalik alati abiellu astuda. Kui vaadata erinevate riikide praktikat, siis on näha, et registreeritud partnerlus on samm

¹⁵¹ Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 29.06.2014, 105.

sooneutraalse abielu suunas.

Riikides, kus abielu kõrvale on loodud registreeritud kooselu institutsioon, on selle populaarsus olnud äärmiselt erinev. Samasooliste paaride jaoks on kooselu registreerimise võimalus peamiselt sümbolise tähendusega ning reeglina ei kasutata seda võimalust praktikas kuigi sageli. Ka sooneutraalse registreeritud kooselu regulatsiooni puhul on kooselude registreerimise protsent reeglina võrdlemisi madal. Erandiks on Prantsusmaa, kus kooselu registreerimine omandas erakordselt suure populaarsuse. Näiteks aastal 2004 registreeriti Prantsusmaal üle 100 000 kooselu, millest ligikaudu 60% erisooliste paaride vahel ning seejuures ei täheldatud abielude sõlmimise vähenemist.¹⁵²

Autor leiab, et vastuvõetud kooseluseaduses on reguleerimata registreeritud koosellu astujate nime valik. Kui registreeritud elukaaslased moodustavad perekonna, siis tuleks kaaluda ka võimalust registreeritud kooselu sõlmijatele võtta ühe või teise partneri nime enda nime asemele või juurde. See võimalus on näiteks Taanis, Hollandis, Rootsis, Soomes, Ühendkuningriigis ja ka Saksamaal.

Samuti ei ole kooseluseadusega reguleeritud põlvnemisega soetud asjaolusid. Kehtiva perekonnaseaduse¹⁵³ § 84 kohaselt loetakse lapse isaks automaatselt mees, kes on lapse sünni ajal lapse emaga abielus. Kuna kooselulepingut saavad sõlmida nii homo- kui ka heteroseksuaalsed paarid, siis leiab autor, et tuleks kaaluda võimalust olukorras, kus registreeritud kooselu korral loetakse lapse isaks automaatselt mees, kes on lapse sünni ajal lapse emaga registreeritud kooselus. Sama käib ka põlvnemise välistamise kohta. PKS-i § 85 lg 1 kohaselt on põlvnemine välistatud, kui lapse emaga abielus olev mees ei ole last eostanud ja abikaasad esitavad selle kohta perekonnaseisuasutusele ühise avalduse.

Kooseluseaduse algne versioon nägi ette ka registreeritud elukaaslase lugemise seadusjärgseks pärijaks, kuid see jäeti vastuvõetud versioonist siiski välja. Nimetatud säte eeldab pärimisseaduses vastavate muudatuste tegemist.

¹⁵² Kooseluseaduse eelnõu kontseptsioon (viide 68), p. 68, 69.

¹⁵³ Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 29.06.2014, 105.

Autor leiab, et kaaluma peaks ka kooselupartneritele riikliku pensionikindlustuse seaduse¹⁵⁴ neljandas peatükis toitjakaotuspensioni kohta sätestatu võimalusele, et vältimada võimalikke kohtuvaidlusi sellel teemal.

¹⁵⁴ Riikliku pensionikindlustuse seadus. – RT I 2001, 100, 648; RT I, 10.03.2015, 25.

KOKKUVÕTE

Käesolevas lõputöös on käsitletud sooneutraalse kooseluvormi reguleerimist. Autor soovis oma töös jõuda selgusele, kas euroopalikud väärtused tõepoolest eeldavad samasooliste partnerite kooselu riiklikku heakskiitmist. Nagu sissejuhatuses märgitud sai, siis 9. oktoobril 2014. aastal võeti vastu kooseluseadus, mis jõustub rakendusaktide kehtestamisega 1. jaanuaril 2016. aastal. Autor püstitas lõputööle kaks eesmärki. Esiteks veenduda, et vastuvõetud seadus täidab püstitatud eesmärgid, sobitub EL liikmesriikides üldtunnustatud põhiõigustega ning on sisult ja regulatsiooni ulatuselt samalaadne teistes EL liikmesmaades kehtivate õigusaktidega. Teiseks eesmärgiks oli välja selgitada kooseluseaduses puuduvad, kuid ühiskonna ees seisvate probleemide lahendamiseks vajalikud regulatsioonid ning teha ettepanekuid seaduse täiendamiseks. Eesmärkide teostamiseks olid seatud järgmised uurimishüpooteesid: esiteks, kooseluseaduse rakendumine tagab füüsiliste isikute põhiõiguste kaitse ning teiseks, kooseluseadus on kooskõlas Eesti Vabariigi Põhiseadusega, tsiviilpartnerluse ning abielu eristamisega kaasnev riive samasooliste paaride õigustele on proportsionaalne ning põhjendatud. Ülesannete täitmiseks kasutas autor tekstide uurimist analüütilise, võrdleva, süstemaatilise ning ka ajaloolise meetodi abi.

Töö esimeses peatükis andis autor ülevaate sooneutraalse kooseluvormi arengust ning vajalikkusest, analüüsis põhiseadust ning inimõigusi käsitlevaid rahvusvahelisi lepinguid ja kohtupraktikat. Autor uuris, kuidas on samasooliste isikute õigus valida kooseluks partnerit, vaadeldav inimese põhiõigusena. Autor jõudis järeldusele, et perekonna mõiste on ajas ja ruumis muutuv, mida tõestas ka Viimsi kaasus, kus kohus otsustas, et kaks samasoolist isikut, kes koos kasvatavad lapsi ning kellel ühine majapidamine, võib lugeda perekonnaks. Tuginedes Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikale leiab autor, et kuigi liikmesriikidel ei ole kohustust seadustada samasooliste abielu, peavad liikmesriigid võtma arvesse ühiskonna arengut, mille käigus on toimunud muudatused perekonna ja isikute omavaheliste suhete valdkonnas. Autor nõustub seisukohaga, et riikidel on väga kitsas hindamisruum isikute erinevaks kohtlemiseks tulenevalt seksuaalsest orientatsioonist ja kui isiku ebavõrdse kohtlemise põhjused tulenevad

ainult tema seksuaalsest orientatsioonist, siis on tegemist diskrimineerimisega. Eesti põhiseadusest koosmõjus Euroopa Inimõiguste Konventsiooniga tuleneb selge õiguslik kohustus luua samasooliste paaride kooselu õiguslik regulatsioon.

Lõputöö teises peatükis andis autor ülevaate teistes EL liikmesriikides kehtivatest analoogilistest seadustest. Registreeritud partnerlust on reguleerinud juba kaheksateist EL liikmesriiki, nendest üheteistkümnes on seadustatud ka sooneutraalne abielu. Siinkohal juhib autor tähelepanu asjaolule, et abielu institutsiooni avamine samasoolistele paaridele ei tähenda, et neile oleks automaatselt tagatud täpselt samasugused õigused nagu on need erisoost paaridel, näiteks lapsendamisega seonduv. Autor leiab, et Eesti kooseluseadus on samalaadne teistes EL liikmeriikides kehtivate õigusaktidega.

Kolmas peatükk keskendus vastuvõetud kooseluseadusele. Autor on veendumusel, et kooseluseaduse vastuvõtmise peamisi eesmärke on tagada samasoolistele isikutele sotsiaalne tunnustus ning luua abielu institutsiooni kõrvale uus sooneutraalne kooseluvorm. Kooseluseadus pakub välja abielust oluliselt mitteerineva vabaabielu registreerimise koos abielu regulatsiooni kohaldamisega. Autor on seisukohal, et kooseluseadus aitab täna eksisteerivaid puudujääke likvideerida, eritählepanu on siinjuures just peresisesel lapsendamisel ning seeläbi samasoolistes peredes kasvavate laste õiguste kaitse ja tagamine. Käesoleval hetkel on reguleerimata põlvnemisega seotud asjaolud, samuti ka registreeritud koosellu astujate perekonnanime valik. Autor leiab, et ka need punktid tuleks kooseluseaduse jõustumisega reguleerida. Soovituslik oleks kaaluda ka kooselupartneritele toitjakaotuspensioni võimaldamine.

Autor on seisukohal, et lõputöö täitis üldjoontes oma eesmärgi. Tööle püsitatud uurimiseesmärgid said täidetud ning seatud hüpoteesid leidsid valdavas osas kinnitust. Kokkuvõtlikult võib öelda, et kooseluseadus töötati Eestis välja kiirustades, mistõttu õigusaktiga üheskoos jäid vormistamata rakenduslikud aktid ja teiste seaduste muudatused. Seetõttu ei ole võimalik tõsikindlalt hinnata, kuivõrd hästi uus seadus tegelikult rakendub ning seeläbi lahendab kooselavate paaride muresid. Praegusel viisil on seadus aga sisutühi, tegemist on deklaratiivse tekstiga.

SUMMARY

CIVIL PARTNERSHIP IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN VALUES: ESTONIAN PARTNERSHIP ACT IN COMPARISON WITH THE LEGISLATION OF THE OTHER EUROPEAN UNION STATES

The given thesis deals with regulating the gender-neutral partnership. The author wished to find out whether the European values indeed presume the national approval of the same-gender partnership. As mentioned in the introduction the Partnership Act was accepted on the 9th of October in 2014 that comes into force with the establishment of the implementing acts on the 1st of January in 2016. Author set two purposes in the given thesis. The first one was to make sure that the accepted law fulfills the set purposes, matches the generally recognized basic rights of the EU member states and has similar content and regulation extent with the valid legislation of the other EU member states. The second purpose was to find out the necessary regulations that are absent from the Partnership Act but which are important in solving the problems that the society is facing, and also to make suggestions for complementing the law. In order to fulfill the purposes the following hypothesis were set: first of all, implementation of the Partnership Act ensures the protection of the individuals' basic rights, and second of all, the Partnership Act corresponds to the constitutional law of the Republic of Estonia, the interference with the rights of the same-gender couples due to distinguishing the civil partnership and marriage is proportional and legitimate. To fulfill the tasks the author examined the texts by using the analytical, comparative, systematical and historical method.

In the first chapter the author gave an overview about the progress and necessity of the gender-neutral partnership, analyzed the constitutional law, as well as international contracts and judicial practice related to human rights. Author examined to what extent can the right of the same-sex persons to choose a partner be considered as the basic right. It was concluded that the concept of family is changing within time and space which was also proven by the Viimsi case where the court decided that two persons of the same-sex who raise children together and who share a

common household can be considered as a family. Based on the judicial practice of the European Court of Human Rights the author finds that the member states have to take into account the development of the society which has resulted in changes in family and individual relationships. Even though the member states are not obliged to legalize same-sex marriage it would be artificial to preserve the opinion that inversely to the different-sex couples the same-sex couples can not live family life in the meaning of the article 8 of the European Convention on Human Rights. Author agrees with the statement that the states have very narrow evaluating space for treating different people due to their sexual orientation, and if the reasons for unequal treatment are related to sexual orientation only, it can be considered as discrimination. The Estonian constitutional law in connection with the European Convention on Human Rights states a clear legal obligation to create the legal regulation for the same-sex partnership.

In the second chapter of the thesis the author gave an overview of the similar legislation in the other EU member states. Registered partnership has been regulated already in eighteen EU member states, eleven of which have also legalized the gender-neutral marriage. At this point the author points out the fact that opening the marriage institution for same-sex couples does not mean that they have been automatically granted the same rights as the different-sex couples have, such as adoption related matters. Author has concluded that the Estonian Partnership Act is compatible with the legal acts of the other EU member states.

The third chapter focuses on the accepted Partnership Act. Author is convinced that one of the main purposes of the Partnership Act is to ensure the social recognition of the same-sex couples and to create a new gender-neutral partnership form next to the marriage institution. The Partnership Act suggests cohabitation registering, that does not differ materially from the marriage, along with the application of the marriage regulation. In the author's opinion the Partnership Act helps to eliminate the existing shortages. Herewith, the special attention is on adoption within a family and therefore the protection and ensurance of the rights of the children growing in the same-sex families. The descent matters are currently unregulated, as well as the surname choice of the persons entering into the registered partnership. Author finds that these issues should be regulated with enforcement of the Partnership Act. It is also recommended to consider to enable the survivor's pension for the partners.

It is the author's opinion that the thesis fulfilled its purposes. The research purposes were

fulfilled and the set hypothesis were confirmed. In brief, it can be said that the Partnership Act in Estonia was compiled hastily and therefore along with the legal act the implementing acts and amendments of the other laws were unexecuted, as well. Therefore it is not possible to evaluate completely to what extent the new law really applies and solves the problems of the couples. In its current form the law is empty which means that presently it is a declaratory text.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

1. Autorid ja SA Eesti Inimõiguste Keskus. Inimõigused Eestis 2010: Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne. Ecoprint, 2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-et-61.pdf>, 15.05.2015.
2. Badgett, M. V. Lee. When gay people get married: What Happens When Societies Legalize Same-Sex Marriage. New York University Press, 2009.
3. Boele-Wolki, K., Fuchs, A. (eds). Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe. National, Cross-Border and European Perspectives. Fully revised 2nd edition. Cambridge – Antwerp – Portland, Intersentia, 2012.
4. Eesti Vabariigi Põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas, täiendatud väljaanne. Tallinn: Iuridicum 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2012.pdf, 15.05.2015.
5. Euroopa võrdse kohtlemise õiguse käsiraamat. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Euroopa Nõukogu. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2011. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_iaw_EST.pdf, 15.05.2015.
6. Handbook on European non-discrimination law: Case-law update July 2010-December 2011. FRA, Council of Europe / European Court of Human Rights, 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_iaw_ENG_02.pdf, 15.05.2015.
7. ILGA-Europe. Equality for Lesbians and Gay Men: A Relevant Issue in the Civil and Social Dialogue. European Region of the International Lesbian and Gay Association. Brussels, 1998. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ilgaeurope.org/sites/default/files/Attachments/1998_equality_in_eu_english

- [0.pdf](#), 14.05.2015.
8. Jeppesen de Boer, C. G., Kronborg, A. National Report: Denmark. American University Journal of Gender Social Policy and Law 19, no. 1, 201: 113-121. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1466&context=jgspl>, 14.05.2015.
 9. Järviste, L., Kasearu, K., Reinomägi, A. Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid, hoiakud. Sotsiaalministeerium, 2008.
 10. Kama, P., Kullerkupp, K. Vabaabielu *versus* abielu: varalised suhted muutuvate kooseluvormide kontekstis, Juridica 6/2002.
 11. Kotter, L., Raudsepp, A. Homoseksuaalsus [Võrguteavik]: juhend õpetajatele ja noortenõustajatele. Tallinn: Eesti Pereplaneerimise Liit, 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://raulpage.org/koolitus/homoseksuaalsus.pdf>, 15.05.2015.
 12. Kutsar, D. Millist perekonnapoliitikat me vajame? Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2003.
 13. Lamp, D. Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2005.
 14. Olm, A. Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon. Justiitsministeerium, Tallinn, 2009. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/mitteabieluline_kooselu_ja_selle_õiguslik_regulatsioon_2009_0.pdf, 15.05.2015.
 15. Pedersen, H.V.G., Lund-Andersen, I. Family Law in Denmark. The Netherlands: Kluwer Law International, 2011.
 16. Piho, K., Möller, K. Seltsinguleping. Kohtupraktika analüüs. Tartu, veebruar 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1673/Seltsinguleping_Piho_Moller.pdf, 15.05.2015.
 17. Rebane, I. Eesti NSV Kriminaalkodeks: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat, 1980 (Tallinn: Ühiselu).
 18. Richards, S. Civil Partnerships and Marriage (Same Sex Couples) Act 2013. Brighton: Emerald Publishing, 2014.
 19. Rydström, Jens. Odd Couples: A History of Gay Marriage in Scandinavia. Amsterdam: Aksant, 2011.
 20. Saare, K. Seltsing – kas leping või ühing? Juridica 1/2003.

21. Vonk, M.J. Children and their parents: A Comparative Study of the Legal Position of Children with Regard to their Intentional and Biological Parents in English and Dutch Law. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007.
22. Waaldijk, K. More or less together: Levels of legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnership for different-sex and same-sex partners. A comparative study of nine European countries (in cooperation with Asland, J. et al.). Paris: Institut national d'études démographiques, 2004. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/12585/More-or-less-together00-Complete%20report.pdf?sequence=2>, 13.05.2015.
23. Waaldijk, K. Others may follow: The introduction of marriage, quasi-marriage and semi-marriage for same-sex couples in European countries. Dublin: Judicial Studies Institute Journal, Vol. 5, pp. 104-127, 2005.
24. Wintemute, R., Andenaes, M. Legal Recognition of Same-Sex Partnerships: A Study of National, European and International Law. Oxford: Hart Publishing, 2001.
25. Wong, A.C.W. Marriage and Non-marital relationships – Constructing a Complementary Hierarchy Through a Comparative Study, Revue libre de Droit, 2014, p 1-25. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.revue-libre-de-droit.fr/articles/ARTHUR%20C.W%20WONG%20Marriage%20and%20Non-marital%20relationships%20%E2%80%93%20Constructing%20a%20Complementary%20Hierarchy%20Through%20a%20Comparative%20Study.pdf>, 14.05.2015.

Kasutatud normatiivaktid

Siseriiklikud normatiivaktid

26. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364; RT I, 12.03.2015, 21.
27. Kooseluseadus. – RT I, 16.10.2014, 1.
28. Kriminaalkoodeks. – RT 1992, 20, 288.
29. Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395; RT I, 29.06.2014, 104.
30. Riikliku pensionikindlustuse seadus. – RT I 2001, 100, 648; RT I, 10.03.2015, 25.
31. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.04.2014, 13.

Rahvusvahelised normatiivaktid

32. Act on Registered Life Partnerships of 16 February 2001 (Federal Law Gazette I p. 266), last amended by Article 2 of the Act of 20 June 2014 (Federal Law Gazette I p. 786) (Saksamaa). Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_lpartg/englisch_lpartg.html#p0009, 15.05.2015.
33. Adoption and Children Act 2002 (Ühendkuningriik). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/38/contents>, 15.05.2015.
34. Civil Partnership Act 2004 (Ühendkuningriik). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/33/contents>, 15.05.2015.
35. Code civil. Version consolidée au 22 mars 2015 (Prantsusmaa). Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=7536C5FA6CAEFCEA6D89FA1C8DF90C1.tpdila13v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20150601, 15.05.2015.
36. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. Euroopa Liidu Teataja 2007/C 303/01. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0001:0016:ET:PDF>, 15.05.2015.
37. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
38. Marriage and Civil Partnership (Scotland) Bill. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.scottish.parliament.uk/parliamentarybusiness/Bills/64983.aspx>, 15.05.2015.
39. Marriage (Same Sex Couples) Act 2013 (Inglismaa ja Wales). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/30/contents>, 15.05.2015.

Kasutatud kohtupraktika

40. EIKo, 02.03.2010, 13102/02, Kozak v. Poland.
41. EIKo 24.06.2010, 30141/04, Schalk and Kopf v. Austria.
42. EIKo 16.07.2014, 37359/09, Hämäläinen v. Finland.
43. Tallinna Halduskohus, otsus, 19.10.2009. Haldusasi 3-09-1489/17.
44. Tallinna Ringkonnakohus, otsus, 15. juuni 2010. Haldusasi 3-09-1489/33.
45. Tallinna Ringkonnakohus, otsus, 30.04.2012. Tsiviilasi 2-08-58233.

Kasutatud muu allikmaterjal

46. About WHO. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.who.int/about/en/>, 15.05.2015.
47. Elanikkonna hoiakud homoseksuaalsete suhete õigusliku reguleerimise teemal. Uuringu aruanne. TNS Emor, 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://saptk.ee/avalik/Uuringu-aruanne-Emor-2014.10.01.pdf>, 15.05.2015.
48. GLBT inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis. Uuringu lõpparuanne. Sotsiaalministeerium. Tartu, 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: http://vana.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V21jaanded/Publikatsioonid/2007/GLBT-inimeste_ebav%C3%B5rdne_kohtlemine_Eestis.pdf, 15.05.2015.
49. Kooseluseadus. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://et.wikipedia.org/wiki/Kooseluseadus>, 13.05.2015.
50. Kooseluseadus.ee. Tsitaadid. Arvutivõrgus kättesaadav: http://saptk.ee/kooseluseadus/?page_id=97, 15.05.2015.
51. Kooseluseaduse eelnõu kontseptsioon. Justiitsministeerium, *sine anno*. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/kooseluseaduse_eelnou_kontseptsioon_1.pdf, 15.05.2015.
52. Legal recognition of Same-Sex Relationships. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.samesexrelationshipguide.com/~media/files/ssrguide/europe/legal-recognition-of-samesex-relationships--denmark.pdf>, 14.05.2015.
53. LGBT. Turu-uuringute AS, 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.erinevusrikastab.ee/wp-content/uploads/2014/09/2014-06-LGBT-aruanne1.pdf>, 15.05.2015.
54. LGBT rights in Finland. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/LGBT_rights_in_Finland#Adoption_and_family_planning, 14.05.2015.
55. LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring. Turu-uuringute AS, 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.erinevusrikastab.ee/wp-content/uploads/2014/03/survey_LGBT.pdf, 15.05.2015.
56. Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Community in Belgium. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://brussels.angloinfo.com/information/family/lgbt/>, 13.05.2015.
57. Marianne Meior: perekonna mõiste on ajas ja ruumis muutuv. Arvutivõrgus kättesaadav:

- <http://uudised.err.ee/v/arvamus/bd8467ba-c2e3-4969-a4ac-3f34df39f2d8>, 15.05.2015.
58. Marriage, Civil Partnerships and Cohabitation in Belgium. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://belgium.angloinfo.com/family/marriage-partnerships/>, 13.05.2015.
59. Marriage, registered partnership and cohabitation agreements. Government of the Netherlands. <http://www.government.nl/issues/family-law/marriage-registered-partnership-and-cohabitation-agreements>, 03.05.2015.
60. Ministrite Komitee soovitus CM/Rec(2010)5 osalisriikidele seksuaalsel sätumusel või sooidentiteedil põhineva diskrimineerimise vastu võitlemise meetmete kohta. 21.03.2010. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/Source/EM-ESTONIAN.pdf>, 15.05.2015.
61. Mitteabieluline kooselu. Kokkuvõte ettepanekutest. Justiitsministeerium, *sine anno*. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kokkuvote_mitteabielulise_kooselu_kohta_tehtud_ettepanekutest.pdf, 15.05.2015.
62. Northern Ireland Assembly rejects same-sex marriage. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pinknews.co.uk/2015/04/27/northern-ireland-assembly-rejects-same-sex-marriage/>, 15.05.2015.
63. Parental responsibility and guardianship. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.government.nl/issues/family-law/parental-responsibility-and-guardianship>, 03.05.2015.
64. Parliamentary Assembly. Recommendation 1474 (2000). Situation of lesbians and gays in Council of Europe member states, 2000. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta00/EREC1474.htm>, 15.05.2015.
65. Recognition of same-sex unions in Austria. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Austria, 25.05.2015.
66. Recognition of same-sex unions in Malta. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Malta, 25.05.2015.
67. Recognition of same-sex unions in the Republic of Ireland. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_the_Republic_of_Ireland, 25.05.2015.
68. Same-sex marriage in Luxembourg. Wikipedia. Arvutivõrgus kättesaadav: http://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_marriage_in_Luxembourg, 25.05.2015

69. Seletuskiri kooseluseaduse eelnõu juurde. Vabariigi Valitsus, 2014. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/ea84e71c-291a-4c91-88b0-bd64af650d21/>, 15.05.2015.
70. Sirje Kiin: kooselu ja/või abielu? Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/arvamus/a82285e9-0998-46c2-a94f-328485156b40>, 15.05.2015.
71. Soome president kiitis heaks sooneutraalse abieluseaduse. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/valismaa/4617648b-7562-499b-9a15-c3db0d23e6f1>, 14.05.2015.
72. Spruyt, E. Cohabitation: one name, several situations. Arvutivõrgus kättesaadav: http://berquinnotarissenbe.webhosting.be/public/pdf/eng/EN_Samenwoning_ES.pdf, 13.05.2015
73. Taani parlament seadustas luterlikus riigikirikus „homolaulatused“, 07.06.2012. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.meiekirik.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=2662&Itemid=5, 14.05.2015.
74. Õiguskantsleri 23. mai 2011. a märgukiri nr 6-8/110661/1102390 justiitsministrile. Arvutivõrgus kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_sama_sooliste_isikute_peresuhe.pdf, 15.05.2015.
75. 3 Ms 20: 13. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://piibel.net/#q=3Ms%2020>. 15.05.2015.

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks ning selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi ega diplomit.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor:

(nimi, allkiri, kuupäev)

Üliõpilaskood: 083429

Töö vastab kehtivatele nõuetele.

Juhendaja:

(nimi, allkiri ja kuupäev)

Kaitsmisele lubatud: ” ” 2015

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees:

.....

(nimi, allkiri)